

ԱՆԴՐԱՆԻԿ

ՄԱՐՏԱԿԵՐ ՀՐԱՀԱԳՈՒՅԹ

(Խամաց թղթապատճեն)

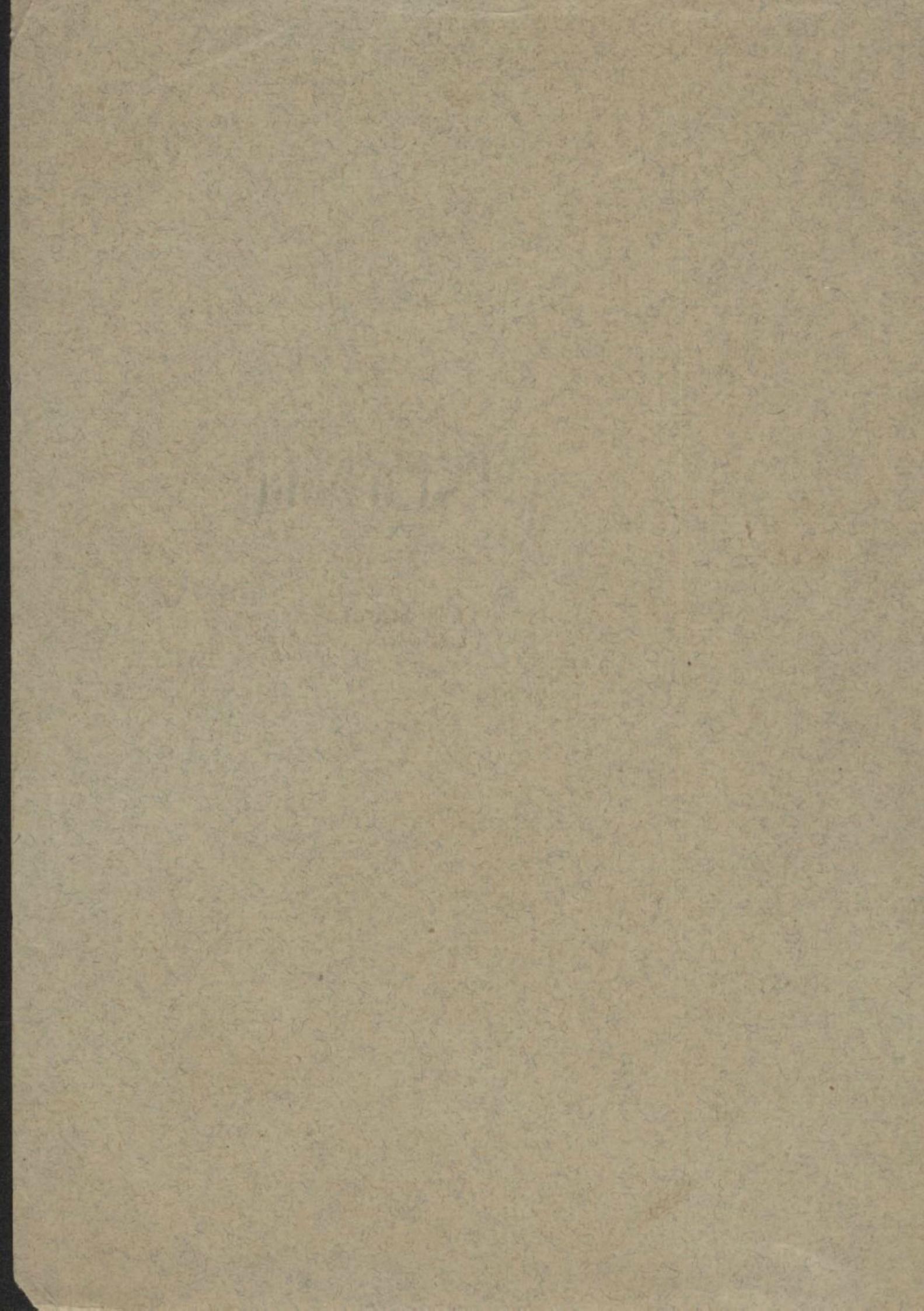
”

L. r. w. s.

Հ. Յ. Թագավորական

1906

Ժ. Ը. Ե. Վ.

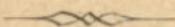
ԱՆԴՐԱՆԻԿ

ՄԱՐՏԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

ԱԹԵԶԱՐԿՆԵՐ, ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Է. Հ.

ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ

Հրաս.

Հ. Յ. Դամբակցուրեան

1906

Ժ Ը Ն Ե Վ

Ավրօ

Վահագ

Թաքուն

Սերոբ

Հրայր

Ազգեն

Կայծակ

Թուրքոս

Դեօ

Գուրգեն

Հ Յ Ւ

Սերոբի, Ա.ազգէնի, Սքրօի, Թարուլի, Պետօի,
Հրայրի, Դուրզէնի, Վ.ահաննի, Թուրզոմի, Վ.աղարշակի
և բոլոր խնող ընկերներու յիշատակին:

Չեզի, ո՞վ անմոռաց ընկերներ, որ ձեր կեան-
քով ու մահով ժողովուրդին ազատութեան դժուարին ու-
ղին հարթեցիք և ձեր գործունէութեամբ փորձառու դար-
ձուցիք ձեր յետնորդները, ձեր անմահ յիշատակին կը նուի-
րեմ այս գրքոյկը, յուսով՝ որ անոր ընթերցումը աւելի
փորձառու կը դարձմէ անձնուէրները և կը նպաստէ աւելի
օգտակարապէս ծառայելու ձեր սիրած գաղափարին:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ

1906, Մայիս.

ԶԻՆՏՈՐԱԿԱՆ ԽՈՐՃՈՒՐԴ

Մարտական գործը յաջողութեամբ վարելու համար՝
պէտք է կազմել Զինւորական Խորհուրդ մը, Երկրէն
դուրս վայրի մը մէջ։ Այս Խորհուրդը պէտք է կազմ-
ւած ըլլայ մեր գիտակից, անցեալ ունեցող և փորձա-
ռու ընկերներէն և ունենայ առնւազն տասներկու անդամ։

Ի՞նչ պիտի ըլլայ ասոնց գործը։

Նախ ընտրել յատուկ մէկը իրենց մէջէն, որ թըշ-
թակցի կանոնաւորապէս և արագօրէն՝ Երկրի ընկեր-
ներուն հետ։ Դարձեալ Խորհուրդը իր մէջէն մէկ քա-
նին ուղարկէ զանազան կողմեր, որոնք ընդունակ ըլլան
ճանչնալու զէնք շարժելու կարող երիտասարդները
Ասոնք պիտի դիմեն իրենց գացած տեղի մարմիններուն
և իմանան թէ ո՞րչափ կազմակերպւած երիտասարդու-
թիւն ունին։ Ապա տասնեակ-տասնեակ բերել տան իրենց
քովը, ընտրեն անոնց մէջէն առողջ կազմ ունեցողնե-
րը և ցոյց տան բժշկին։ Զինւորցուն պարտաւոր է, եթէ
որևէ ներքին հիւանդութիւն ունի՝ յայտնել, չի ծած-
կել։ Անկէ վերջ՝ յարմար դատւած երիտասարդներէն
ազնիւ խօսք առնել, որ ուրախութեամբ ուխտեն իրենց
անձը զոհել Հայրենիքի Ազատութեան և ինկած հա-
զարաւոր Նահատակներու համար։ Ապա արձանագրել
նորակոչներուն իսկական և կեղծ անունները, ո՞րտեղա-
ցի ըլլալնին և խրկել Զինւորական Խորհուրդին։ Այ-
նուհետեւ, Զինւորական Խորհուրդը այս բոլորը կատա-
րելէն վերջ, պիտի միջոցներ ձեռք առնէ սորվեցնելու

Նորակոչներուն հրացան քանդել, մաքրել և նորէն սարքել, ապա հրացան շարժել և կրակել ուղիղ նշանառութիւն՝ կանգնած, չոքած և կողքի պառկած։ Առաջասարակ բոլոր զինւորները, բայց մանաւանդ դանդաղշկոտները՝ մարմնամարզութեամբ պարապեցնել, որ արագ շարժին։

Նորակազմ մարտական խումբերը որոշ ժամանակ վարժեցնելէ ետք, ընտրել առժամանակեայ խմբապետ մը և տասնապետներ, որոնք զէնքէ ու զինւորութենէ հասկնան. ասոնք կը շարունակեն վարժեցնել զինւորները։ Նորընտիր խմբապետը կը թղթակցի Զինւորական Խորհրդին հետ։

Զինւորական Խորհրդին պարտականութիւնն է իր ճիւղերուն և Հ. Դաշնակցութեան մարմիններուն միջոցով ամէն կողմէ զէնք գնել ամենալաւ տեսակէն և փոխադրել տալ հարկ եղած տեղերը։ Զէնք գնելու մէջ համաչափութեան պէտք չէ նայել։ Օրինակ՝ եթէ ունինք 100 հրացան և պատահեցաւ 1,000,000 փամփուշտ, պէտք է գնել անմիջապէս։ Պէտք չէ ըսել թէ՝ „ինչերնո՞ւ է պէտք այդքան փամփուշտը“։ Երկրի մէջ ամենէն կարեռը փամփուշտն է։

Այն զինւորները, որոնք կարողութիւն ունին, պէտք է իրենց միջոցներով ամէնաառաջնակարգ զէնքերով զինին, որ կարողանան թշնամի զօրքին ու զէնքին հետ մրցել։

Զինւորական Խորհրդի անդամները խիստ գաղտնապահ ըլլալու են թէ՛ իրենք և թէ իրենց հաստատած ճիւղերը։

Զինւորական Խորհրդը պարտաւոր է բոլոր սահմանագծերուն համար մեծ քանակութեամբ առաջնորդներ (վէլէտներ) գտնել՝ թէ հայ և թէ քիւրդ, և զանոնք միշտ պատրաստ պահել։

ՕԺԱՆԴԱԿ ԽՈՒՄԲԵՐ

ԽՈՒՄԲԵՐՈՒՄ ԹԻՒԾ ԵՒ ԺԱՄԱՆԱԿԸ.—Սահմանէն ներս
մտնող օժանդակ խումբերու անդամներու թիւը
պէտք է ըլլայ 35, 55, 75, 95: Երեսունու-
հինգը նւազագոյն թիւն է, որմէ պակաս պէտք չէ ու-
ղարկել, որովհետև ճանապարհներու վրայ գտնւած
թշնամին բաւական ուժեղ է: Եթէ խումբը քիչ թւով
ըլլայ—շատ գիրքեր չի կրնար բռնել, իր բռնելիք
գիրքերը դատարկ կը մնան՝ որոնք թշնամին կը բռնէ:
Եթէ զինւորները իրարմէ հեռու գիրք բռնեն՝ կարող
է թշնամին մէջերը մտնել և անջատել. Եթէ իրարմէ
հեռու ըլլան՝ չեն կրնար յարաբերութիւն պահել մէկ
մէկու հետ և իրարու ըրածը չեն հասկնար: Եթէ տաս
հոգինոց խումբ մը պիտի զրկւի՝ աւելի լաւ է երբէք
չի զրկել: Օժանդակ խումբերը պէտք է ճամբայ հա-
նել այն ժամանակ՝ երբ գիշերները երկար են և լու-
սընկայ. չեն:

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ.—Երբ որևիցէ վայր մը խումբ
պիտի ուղարկւի, Զինւորական Խորհուրդը նա-
խօրօք պէտք է այդ խմբի ռազմամթերքը պատ-
րաստէ: Յետոյ նայելով իր մօտն եղած զինւորական
ցուցակներուն՝ խմբի համար ընտրէ այնպիսի զինւոր-
ներ, որոնք գնալիք ճամբաներուն վրայ գտնող գիւ-
ղերէն կամ քաղաքներէն ըլլան: Երկիր մտնելէն 15-
20 օր առաջ՝ պէտք է կանչել այդ զինւորները և
ցըւել սահմանագլխի այն հայ գիւղերը՝ որոնք անցնե-

Հիք ճամբուն վրայ են: Այդ մէկ քանի օրւան ընթացքին մէջ զինւորները միշտ քալելու փորձեր պիտի ընեն: Առհասարակ քալելու անկարող մարդիկ պէտք չէ գտնեին այս կեանքին մէջ, որովհետև անոնք ոչ միայն օգտակար չեն կրնար ըլլալ, այլ իրենց ընկերներուն ալ վեաս կը պատճառեն: Խմբապետը պարտաւոր է այդ մէկ քանի օրւան մէջ մէկ-մէկ կանչել զինւորները և իմանալ անոնց հրացանի վարժութիւնները: Եթէ պակասութիւն կայ՝ անհրաժեշտ է լրացնել:

ԱՐՀԵՍՏԱԿՈՐՆԵՐ ԽՄԲԻ ՄԷջ.—Խումբը ունենալու է իր մէջ ոռւմբ ձուլող և պատրաստող, զինագործ, բժիշկ կամ վիրաբոյժ, ատաղձագործ, կօշկակար, դերձակ, լուսանկարիչ, որոնք ամենքն ալ շատ կարեոր են և առանց անոնց՝ խումբը մեծ նեղութիւն կը կրէ:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՊԱՀԱՆՁ.—Երկիր մտնողները՝ Խմբապետէն սկսած մինչև վերջին զինւորը՝ բարոյապէս բարձր պիտի պահեն զիրենք և ապրելով ժողովուրդին մէջ՝ լաւ տպաւորութիւն պիտի թողնեն անոնց վրայ:

ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒՄ.—Խրաքանչիւր զինւոր պէտք է ունենայ լաւ հրացան մը՝ առանց որևէ պակասի: Զինւորներ, լաւ ուշադրութիւն դարձուցէք հրացանի պակասութեան վրայ. Եթէ անոր որևէիցէ մասը պակաս է կամ վատ՝ չառնէք: Չեր խմբապետէն լաւ հրացան պահանջեցէք. Եթէ լաւը չի տւաւ՝ եղածը մի՛ առնէք ու մի՛ երթաբ:

Խսկ խմբապետը պարտաւոր է զինւորներուն անթերի, լաւ հրացան տալ: Առանց զինւորներու, դուն,

խմբապետ, ոչ մէկ ուժ չես կազմեր և պէտք է անոնց կեանքը շատ ու շատ բարձր գնահատես: Եթէ հրացանը վատ է, զինւորը ձեռքերը ծալած՝ պիտի նստի կողքիդ: Հապա ո՞վ կռւի:

Իւրաքանչիւր զինւոր պէտք է ունենայ տասն հարածեան ատրճանակ մը լաւ տեսակէն, հրացանի փամփուշտ՝ 300—350 հատ, իսկ ատրճանակի փամփուշտ՝ 100 հատ: Աւելի պէտք չէ տալ, եթէ զինւորները պահանջեն իսկ: Բոլոր փամփուշտները պէտք է մաքրել և մէկ-մէկ փորձել հրացանի մէջ, որ ետքը փորձանք մը չի պատահի:

Փամփուշտակիրները (պադրօնտաշները) ծածկւածը լլան, որ չի թափւին: Մէջքին կապելիք փամփուշտակիրները երեք կարգ և իրարու միացած ըլլան: Մէկ ալ ձախ ուսին կապելու է: Այս ալ լաւ կարւած ըլլալու է, որ նոյնպէս փամփուշտը չի թափի: Ատրճանակի փամփուշտամանը ձգել աջ ուսը:

Անհրաժեշտ է՝ մէկ-մէկ տուփ աւելորդ ուսւական վառօդ, 500 կ ապսիւլ, հրացաններու բոլոր մասերուն պէտք եղած աւելորդ վինտեր, մէկ-մէկ զսպանակ, մէկ-մէկ հատ 3, 4 կամ 5 փաթանոց մանր զսպանակ (պրուժին) երկու գլուխները կպցուցած: Այս մանր զսպանակները շատ պէտք են, երբ հրացանի զսպանակը թուլանայ և կապսիւլը չկոտրէ, այն ժամանակ այդ մանր զսպանակը կը ձգւի երկար զսպանակին առաջքը, որով կապսիւլը կը կոտրի և առանց խափելու՝ փամփուշտը կրակ կ'առնէ: Միասին պէտք է վերցնել նաև՝ սասնի չափ հրացանի աւելորդ ասեղ, հրացանի ոտք, մուշկ, երկու կամ երեք սիւրմէ (զատւօր), իւղով լեցուն իւղամաններ, հրացան մաքրելու շորեր, մէկ-մէկ քանդիչ, փոքր կաշիէ ճղդան մը՝ հրացանի մանր մասերն ու մաքրելու շորերը դնելու համար:

ՀԱԳՈՒՍ. — Զինւորներու հագուստը մոխրագոյն
պէտք է ըլլայ՝ թէ լազի և թէ չերքէզի: Իւ-
րաքանչիւր զինւոր ունենալու է մէկ աւելորդ
շապիկ կամ ֆանէլ, մեծ թաշկինակ մը՝ բրտինքը սրբե-
լու համար, երկու ձեռք գուլպայ՝ թանձր տեսակէն,
ոտքի աման՝ սոլ կամ տպղւած տրեխ: Ոտնամանները
թեթև ըլլալու են և նեղ գալու չեն ոտքին, որպէսզի
չի սղմեն: Զինւորը սկիզբը կ'ըսէ — „լաւ է.“ բայց երբ
երկու գիշեր բալէ, արիւնի հոսանքը վար կ'իջնէ և ոտքը
կը նեղէ:

ՈՒՏԵՍ. — Իւրաքանչիւր զինւոր պէտք է ունենայ
պաշարի համար լաւ կարւած տոպրակ մը, մոխ-
րագոյն, կապերը հաստատուն, ուսերուն վրայ
գալիք տեղերը բուրդ կամ բամբակ դրւած, որ չի
ցաւցնէ: Սահմանէն ներս մտնելու ատեն՝ իւրաքանչիւր
զինւոր առնւազն պէտք է ունենայ երեք օրւայ հաց,
չորս խոշոր գաթայ, երեք գլուխ հէլւա, վեց գլուխ չոր-
թան, փոքր կտոր մը մեղրամոմ, լիմոնի աղ, ծամելու ձութ:
Իւրաքանչիւր զինւոր ունենալու է նաև ջրի աման մը՝
թիթեղէ, վրան մոխրագոյն լաթ անցուցած, որ ձայն
չի հանէ և չի փայլի:

ԱՄԲՈՂՅ. ԽՈՒՄԲԸ. — Պէտք է ունենայ երկու լաւ
գիտակ և երկու կողմնացոյց, դրօշակ մը՝ ընդ-
հանուր խմբին և երեքական դրօշակ ամէն մէկ
տասնակին՝ սև, ձերմակ ու կարմիր գոյներով: Այս ե-
րեք տեսակ դրօշակներուն երեք նշանակութիւնը պէտք
է որոշէ խմբապետը: Բացի դրօշակէն՝ խմբապետը
պէտք է ունենայ իր փարոլներ և գիտցնէ ամբողջ
խումբին: Դրսի ժողովուրդը պէտք չէ հասկնայ այդ
փարոլները: Ասկէ զատ, խումբը պէտք է ունենայ սու-
լիչներ՝ սուլելու համար որևէ թուչունի ձայնով, սուլե-
լու նշանակութիւնն ալ պէտք է գիտնան բոլոր զին-

ւորները և լաւ մտքերնին պահեն։ Եթէ հնարաւոր է՝ խումբը ունենալու է նաև երկու փետատ և երկու թիակ՝ դիրքեր շինելու համար։ Խումբն իր հետ ջորիներով փամփուշտ պէտք է ունենայ, թեթև բեռցած։

ԱՅԼԵՑՆԵՐ (առաջնորդներ)։—Հարիւր հոգինոց խումբը պէտք է երեք լաւ վէլէտ ունենայ։ Դեռ տեղէն չի շարժած՝ խմբապետը վէլէտներուն առանձին-առանձին կանչել հարցնելու է թէ սահմանէն մտնելէ յետոյ բանի՝ ժամ պէտք է քալել՝ հասնելու համար առաջին դիրքը։ Օրինակ, վէլէտը կ'ըսէ՝ „Ութ կամ վեց ժամ“։ լաւ գիտցած եղիր որ, 6 ժամ ըսածը՝ 8 ժամ կը տեէ և 8 ժամ ըսածը՝ 10 ժամ։ Առ հասարակ վէլէտները ժամացոյցէն չեն հասկնար. եթէ հասկնան ալ՝ անոնց հաշիւը ցերեկւայ հաշիւ է։ Վէլէտները գիշեր ալ ճամբորդած ըլլան, իհարկէ չորս կամ 6 հոգիով են գացած, որոնք աւելի շատ ճամբայ կը կտրեն՝ բան բեռնաւորւած հարիւր հոգինոց խումբ մը։ Այս հարցումներու ժամանակ պէտք է ներկայ ըլլան նաև տասնապետները։ Խմբապետը վէլէտներուն պէտք է հարցնէ նաև ճանապարհին պատահելիք ջրերը, քարերը, հասնելիք դիրքի մեծութիւնը։ Եթէ առանձին-առանձին բոլոր երեք վէլէտները միևնոյն տեղեկութիւնները տւին—լաւ. իսկ եթէ տրւած տեղեկութիւնները միևնոյնը չեղած, պէտք է երեքն ալ իրարուքով կանչել և համաձայնութեան բերել զանոնք։

ՊԱՇՏՈՆՆԵՐ։—Խումբը պէտք է բաժնել տասնեակներու. ամէն տասնեակ ունենալու է իր անունը և տասնապետը։ Եթէ զինւորները արդէն անդամ մը մտած են երկիր, թող իրենկը որոշեն՝ ձայներու մեծամասնութեամբ՝ իրենց տասնապետները և օգնականները. իսկ եթէ երկիր մտած չեն, խմբապե-

տը թող նշանակէ տասնապետներ և օգնականներ ա-
նաչառութեամբ: Խմբապետը և խմբապետի օգնականը
կ'ընտրւին Երկրէն դուրս գտնւած Զինւորական Խոր-
հրդին կողմէ:

ՇԱՐԺԵԼԻ ԱԹԱՋ:—Խմբապետը պէտք է ընկերացնէ
բոլոր զինւորները, այսինքն իւրաքանչիւր զին-
ւոր ճանչնալու է իր ընկերը և առանց անկէ
բաժնւելու՝ անոր կողքէն բալելու է միշտ: Յետոյ Խըմ-
բապետը բոլոր զինւորները պէտք է ամփոփէ քանի մը
քաջալերական խօսքերով՝ նկարագրէ հայդուկային կեան-
քի գժւարութիւնները, յայտնէ որ կերթան պատե-
րազմի գաշտը և պատկերացնէ այդ կեանքի բոլոր վը-
տանգներն ու նեղութիւնները: Կը պատահի որ թոյլ
ու վախկոտ անհատ մը ըսէ. „Ես չեմ կրնար այդ
կեանքը տանել“: Քայց չէ՞ որ նախօրօք այդ միւնոյն
զինւորը ազնիւ խօսք էր տւած, ինչո՞ւ դրժէ զայն:
Այս տեսակ գէպքեր չի պատահելու համար՝ անհրա-
ժեշտ է առաջուց տեղական մարտական խումբերու մէջ
խօսել ամեն բան:

ԶԳՈՒՇՈՒԹԻՒՆ:—Մինակ Զինւորական Խորհուրդը,
խմբապետն ու տասնապետները և վէլէտները
պէտք է գիտնան թէ խումբը ո՞ր գծով պիտի
սահմանն անցնի: Պէտք է վէլէտներուն խիստ պատ-
ւիրել որ, այս կէտը ոչ ոքի չի յայտնեն, որպէսզի լու-
րը չի տարածայնւի: Տաճիկ կառավարութեան սահմա-
նագլուխը գտնւած հիւպատոսները լրտեսներ ունին,
որոնք իմանալուն պէս լուր կուտան սահմանապահ տա-
ճիկ զօրքերուն և ասոնք ալ պէտք եղած միջոցները
ձեռք կ'առնեն, որ խումբին առաջքը կտրեն: Եւ եթէ
առաջին գիշերը չի պատահեն իսկ, ցորեկը ձեր հետ-
քերը կը գտնեն և լուր կուտան աւելի ներսը: Եթէ

մօտակայ սարն էք ապաստանած կամ գիւղը՝ կարող են գտնել և կամ կռւի ստիպել:

ՔԻՉ ՈՒՏԵԼ ԵՒ ԽՄԵԼ: — Իրիկունը հաց քիչ ուտելու է: Պէտք է ըսել՝ „Ճամբայ պիտի երթանք, շատ ուտողը չի կրնար քալել“: Քալել սկսելէ յետոյ՝ ջուր ալ քիչ խմեցէք և ջրի ամանները լեցուն պահեցէք:

ԽՈՒՄԲԸ ՊԱՏՐԱՍ: — Խումբը ոտքի վրայ պատրաստ է. խմբապետը վերջին անգամ՝ կը կրկնէ իր պատւերներն ու կարգադրութիւնները: Յետոյ պէտք է նաև քանի մը խօսք ըսէ. „Ընկերներ, կտրիճ ըլլաք և աչքբաց, մատաղ ձեր ոտքերուն: Կուտողին համար կռիւը արհեստ մըն է: Սիրով ըլլաք իրարու հետ և ուրախ: Բոլորիս մարմիններն ու հոգիները միացած մէկ կազմ ունենանք: Յառաջ...“:

ՇԱՐԺԻԵԼՈՒ ԿԱՐԳԸ: — Խումբի առջեկն 30 կամ 50 քայլ առաջ պէտք է քալեն վելէտ մը և երեք ճարպիկ զինւոր: Ասոնց և խմբին միջև պէտք է քալեն երկու զինւոր: Այս երկու զինւորին ետևէն քալելու է խմբապետը վելէտի մը հետ՝ խումբին առաջն ընկած: Խմբապետի օգնականն ու տասնապետ մը՝ ուրիշ վելէտի մը հետ՝ պէտք է կազմեն խումբին վերջապահ մասը, ասոնց պարտականութիւնն է քալեցնել զինւորները, չի թողուլ որ անջատւին իրարմէ: Խմբապետը պարտական է որոշ չափով արագ քալեցնել խումբը, որպէսզի արշալուսին չի մնան և ճամբորդի չի հանդիպին: Երկու տասնապետ պէտք է երթան խումբի կողքերէն: Զինւորներն իրարու հետ պէտք չէ խօսին, ոտքերով ձայն չպէտք է հանեն, առանց հրամանի սիկար չի ծխեն: Զորիով ուղմամթերքը միշտ պէտք է երթայ վերջին տասնեակի հետ:

ԱՌԱՋԻՆ ԴԵՊՐ. — Եթէ ուեւ դէպք պատահի, խըմ-
բապետին հետ գտնւած տասնետկը պէտք է
կռւի իր վէլէտին հետո Վերջին տասնետկները
կրակելու իրաւունք չունին: Երբ առջեւէն գնացող խում-
բը կրակ բացաւ, ետևէն եկողները իրաւունք չունին
կրակելու, հակառակ պարագային կարող են ընկերներ
սպաննել: Խմբապետի օգնականը՝ բովը գտնւած վէլէ-
տին հետ անցնելու է խումբին առաջը և շարունակե-
լու է ճանապարհը: Հեռանալով 100—150 քայլ՝ եթէ
քարեր կան՝ դիրք բռնելու է խմբով իսկ եթէ բար
չի կայ, դուրան է, պէտք է զինւորները ցրւած պառ-
կեցնել կողքի վրայ: Գիշերւայ կռիւներն առ հասարակ
երկուերեք զալպէն աւելի չեն ըլլար: Խմբապետն
իր բով եղած տասնետկով նստել կռւելու չէ, այլ ա-
րագութեամբ խոյս տալու է թշնամիէն: Երբ բաւական
հեռացաւ՝ սուլելու է որոշեալ սուլոցով, որուն պէտք
է պատասխանեն ընկերները: Այնուհետև նորէն կը
միանան և առաջւայ կազմով կը շարունակեն ճամբան:

ՍԱՀՄԱՆԻ ՎՐԱՅ. — Եթէ պատահին սահմանապահ
զօրքեր (ոչ թուրք), որոնց հետ մենք գործ
չունինք և որոնց թշնամի չենք — պէտք չէ կը-
րակել: Երեք անգամ յայտարարելու է թէ՝ բարե-
կամներ ենք և ճամբորդ: Եթէ լսեցին — լաւ. Եթէ չի
լսեցին ու զարկին ձեզի, խմբապետը հրամայածին պէս՝
զարկէք անխնայ իրեւ թշնամու՝ սրտերուն ու ճակատ-
նուն: Յիշեցէք թորգոմի և Որսորդ Գէորգի խումբը:

ՅՈՎԱՌԱՅ ԸՆԿԵՐԸ. — Յոգնող ընկերներուն պէտք է
օգնել: Այս իմանալով՝ թող զինւորները առի-
թէն չ'օգտւին և թոյլ բռնեն զիրենք, որպէս
զի միւս ընկերները օգնեն իրենց: Եթէ իսկապէս յոգ-
նած չես, ազնիւ բան չէ որ քու ծանրութիւնդ միւս

ընկերներուդ տաս: Ե հարկէ եթէ ընկեր մը գլորւած ըլլայ և որևիցէ մէկ տեղը ցաւցած կամ թեթև վիրաւորւած՝ ընկերները պարտաւոր են անոր ծանրութիւնը վերցնելու: Խմբապետը պարտաւոր է զինւորներուն չափ ինք ալ ծանրութիւն առնելու, որ իրաւունք ունենայ հրաման ընել ընկերներուն՝ քալելու:

ԱԹԱԶ ԳԱՅՈՎՆԵՐԸ. — Առաջը գացող վէլէտն ու երեք զինւորները միշտ պէտք է իրենց հրացանները պատրաստ ունենան՝ փամփուշտ լեցուցած և գրկերնին առած: Խմբապետն ու իր տասնեակը նոյնպէս պէտք է հրացանները լեցուցած պատրաստ ունենան: Մնացածները դատարկ կը պահեն իրենց հրացանները: Խմբապետին աչքը առաջ գացողներուն վրայ պէտք է ըլլայ, որպէսզի անոնք որ կողմը որ դառնան, ինքն ալ նոյն ուղղութեամբ տանի խումբը:

ԿԵՐԱՆ ՔԻԹԵՐԸ. — Երբ լերան քիթեր հանդիպին, որոնց միւս կողմը չերևնայ, առջևէն գացող վէլէտն ու Յ զինւորները պէտք է արագ անցնին և լրջօրէն ուսումնասիրեն ճամբան: Մթութեան մէջ կերևին հատ-հատ ծառեր կամ քարեր, կամ գուցէ մարդ՝ որ այդ րոպէին չի շարժիր — պէտք է շատ լուրջ նայել, յետոյ ծովիլ՝ գետնի երեսանց նայել և ապա՝ միայն շարժւել:

ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՀԱՐՑՈՒՄ. — Առջևէն գնացող մարդիկ շատ լաւ գիտնալու են թուրքերէն և քրդերէն, բոլորովին նման թուրքի և քիւրդի խօսելուն: Եթէ յանկարծ մօտէն հարցում եղաւ. „Դուք ո՞վ էք“, առանց տատանելու՝ իսկոյն պատասխանել. „Զօրք ենք“: Եթէ համարձակեցան մօտ գալու և թւով երկու-երեք հոգի են — պէտք է պահւտիլ երեք տեղով

և մօտենալուն պէս՝ բռնել անմիջապէս: Իսկ եթէ շատ-
ւոր են, թող այն ժամանակ, մինչեւ որ առաջինները
կը խօսին՝ խումբը խոյս տայ անշշուկ՝ ձախ կամ աջ
կողմը, նայելով թէ տեղն ի՞նչ յարմարութիւն ու քա-
րեր ունի: Ապա առաջ գնացող չորս հոգին ալ խոյս
կուտան և կ'անհետանան:

ԿԱՐՃ ՀԱՆԳԻՍՏ.—Երբ բաւական գնացիք՝ հարցնել
վէլէտներուն թէ՝ ո՞րտեղ յարմար է ջուր իր-
մելու, կտոր մը հաց ուտելու և ծխելու հա-
մար: Ցոյց տւած տեղը կը նայէք և ձեզմէ 30—40
քայլ հեռու պահապաններ կը դնէք: Տղաքը պէտք է
քիչ ուտեն, շատ ջուր չի խմեն, ծածուկ ծխեն, լուցկի
չի վառեն, ոչ ալ կրակհան: Թուղթէ զավ կայ, որ ա-
ռանց կրակ տալու՝ կը վառի, զայն գործածել: Ամենա-
շատը պէտք է նստել քառորդ ժամ կամ տաս րոպէ,
որովհետեւ տղաքը քրտնած կ'ըլլան և կարող են մըր-
սիլ: Պէտք է շուտ ոտքի ելնել և ամեն հանգստի տե-
ղէն հինգ րոպէ շահիլ, որ առտուն շատ կանուխ դիր-
քերը հասնիք և խումբը տեղաւորւի դիրքերու մէջ:
Մեկնելէն առաջ ջրի ամանները լեցնել տալ: Տասնա-
պետները շատ ուշադիր հսկելու են որ իրենց զինւոր-
ները այդտեղ չի քնանան: Քնանալով աւելի կը թու-
լանան: Աեր կեցած ժամանակ ամեն ընկեր իր ընկերոջ
կողքին պիտի ըլլայ: Եթէ ընկեր մը պակաս է, կողքի
ընկերը, դեռ խումբը չի շարժւած, պէտք է հարցնէ թէ
ո՞ւր է ընկերս: Կարող է պատահիլ որ քնացած ըլլայ
քարի մը կամ թփի մը տակ: Այս բանը շատ անգամ
պատահած է: Ճանապարհ իյնալէ առաջ՝ ամեն անգամ
տասնապետները համրելու են իրենց տասնեակը:

Գլորւած կամ պառկած ժամանակ՝ լաւ հսկել որ
ատրճանակը յանկարծ կրակ չառնէ՝ քարի վրայ սեղմ-
ւելով: Աւելի լաւ է նոր սիստեմի ատրճանակ ունենալ,

փամփուշտն՝ ամպարը լեցնել և խողովակի մէջ փամփուշտ չի գնել։ Զգուշանալ նաև, որ քարերու վրայ պառկած ժամանակ հրացանի փամփուշտները չի ճմլւին. վերջէն՝ առանց իմանալու՝ ճմլւած փամփուշտը կը մըտցնեն հրացանի մէջ, չերթար, ոչ ալ կուգայ և կարող է զինւորը սպաննեիլ։

ԱՌԱՋԻՆ ԴԻՐՔ. — Երբ գիշերով հասաք առաջին դիրքերը, խմբապետը թող պտտի և քննէ բուլոր քարերը։ Այդ տեղ դիրք բռնելէ առաջ, խմբապետ, հարցուր վելէտնէրուդ — եթէ դեռ բաւական գիշեր ունիս — թէ մօտակայ տեղ աւելի լաւ դիրք կա՞ր Երբ կայ — հոն գնա՛, մի՛ ըսեր թէ տղարը յոգնած են։ Եթէ երթաս՝ թէ աւելի լաւ դիրքով տեղ կունենաս և թէ միւս գիշերւայ դիրքիդ մօտեցած կ'ըլլաս։ Խսկ եթէ չի կայ — այդտեղ կը մնաս։ Բնական դիրքեր քիչ գտնւած տեղերը՝ արհեստական դիրքեր շինել տուր։

Քու բռնած դիրքէդ բարձր դիրք պէտք չէ գտնւի հոն։ Եթէ երկու բլուր կան իրարու մօտ՝ երկուքն ալ բռնէ։ Եթէ մէկը հեռու է՝ բռնէ այն բլուրը, որը բարձր է։ Երբ տասնեակները իրենց տասնապետներով մտան դիրքերը, խմբապետն ու տասնապետի օգնականները պէտք է պահապան կանգնին, մնացածները քնանան։

Երբ լոյսը սկսաւ բացւիլ և տեսար թէ մօտակայ տեղերը լաւ քարեր կան, քանի մը զինւոր զրկէ, որ գրաւեն։ Բայց այդ քարերը իրարու մօտիկ պէտք է ըլլան, որ կուի ժամանակ հաղորդակցութիւն ունենաք և թշնամին չի կրնայ մտնել երկուքիդ մէջտեղը և ձեր ուժերը բաժնէ։ Ասկէ զատ՝ երեկոյեան հեռանալու ժամանակ չէք կրնար միանալ և անշատւած կը մնաք։

Արեւ ծագելէն ետք՝ երբ բան չի պատահեցաւ, խմբապետի օգնականը և տասնապետներուն մէկ մասը

պէտք է պահապան կանգնին և միւսները քնանան:
Աէլէտները մնալու են խմբապետին քով: Պահապաններու մէկ կամ երկուքը նոյնպէս պէտք է մնան խըմբապետին քնացած տեղը:

ՊԱՀԱՊԱՆՆԵՐԸ — Պէտք չէ կանգնին կամ պտտին,
որովհետեւ հեռուէն կը տեսնեին: Խիստ զգոյշ
պէտք է ըլլալ, ուշադիր և կարգով հսկել:

ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ԴԻՐՔԵՐ. — Զինւորները մեծ քարերով
դիրք շինելու են, ոչ մանր քարերով: Եթէ դիրք
քը մանր քարերով շինւած ըլլայ, թշնամիին
գնդակները մանր քարերուն զարնելով՝ կը փշրեն, որով
մէկ գնդակի հետ՝ հինգ-վեց ալ քարի կտորներ դըն-
դակ կը դառնան՝ և կ'առնեն ձեր երեսին ու կը
սպաննեն:

ՏԵՂԻ ԱԽՍՈՒՄՆԱՅՈՒԹԻՒԹԻՒՆԸ. — Երեք-չորս ժամ
քնանալէ յետոյ, պէտք է շուտով արթնցնէք
խմբապետը, որ թէ աչքով և թէ դիտակով
սարի գագաթէն դիտէ չորս բոլորը: Խմբապետը վէ-
լէտներուն հարցնելու է ճանապարհի վրայ պատահե-
լիք գիւղերը, ջուրերը, քիւրդերու վրանները, ցեղերու
անունները, անոնց որբան զէնք ունենալը ևային, և
ասոնք գրէ ամենքն ալ: Հարցնել թէ՝ վաղւան դիրքը
այդտեղէն կերեի: Եթէ կ'երեի — դիտակով շատ լաւ
նայել. իմանալ երթալիք տեղերը, վաղւայ դիրքը աւե-
լի լա՞ւ է այսօրւանէն, այս գիշերւայ ճանապարհն էր
շատ՝ թէ վաղը գիշերւանը, և ասոնք բոլորը նկատո-
ղութեան առնել:

Դիրք բռնած սարիդ թէ գագաթները և թէ ստո-
րոտները լաւ նայէ. տե՛ս ոչխարի հետք կամ ոչխարի
նոր պտրուկ կա՞յ: Եթէ կայ — գիտցիր որ հովիւները

ոչխար կը բերեն այդ տեղ։ Այն ժամանակ հարկաւոր է խիստ զգուշութեամբ պահւիլ Հովհանները հոտառութեամբ կը հաշեն և կուգան ձեր մօտ։ Պէտք է պահւիլ և չերեկիլ, երբ հովիւր գայ ձեղ մօտ՝ բռնեցէ՛ք Եթէ վարպետութեամբ չի բռնէք—„Հարայլ“ կը ձգէ և քանի մը հրացան օդին մէջ կը պարպէու կոիւր կը սկսի։

ԽՈՒՍԱՓԵԼՈՒ ՃԱՄԲԱՆ.—Ցորեկէն ընտրէ թէ՛ ուրիշ յարմար է գիշերը դուրս գալ՝ եթէ կոիւ պատահի, որպէսզի իրիկունը չի շփոթիս։ Պէտք է դուրս գալ այն կողմէն, որտեղ թշնամին դիրք չունի։ Երբ ըստ տաճկաց ժամը 12-ն եղաւ, հեռաւոր դիրքերը գտնւած տղաքը կը հաւաքես շուրջդ, խմբապետ, և կը պատրաստւիս մեկնելու։

ՄԵԿՆՈՒՄ.—Ենթադրենք թէ այդ օրը բան չի պատահեցաւ։ Իրիկունը կը քանդէք արհեստական դիրքերը՝ եթէ շինած էիր լուցկի, ծխախոտի թուղ, ծխախոտի գլուխներ, հացի կտորներ և այլն, չէք թողուր այդտեղ, փամփուշտ չէք թափեր, ջրաման, հրացանի շիշ և այլն չէ՛ք մոռնար։ Խումբը կը մտնէ առաջւայ կաղմին մէջ և ժամը մէկին կամ մէկ ու կէսին՝ ճամբայ կ'իյնաք։ Եթէ սարի ստորոտները գիւղի մօտէն պիտի անցնի խումբը, սարէն իջած ժամանակ քարեր չի կլորել և որբան կարելի է ոտքի ձայն չի հանել։

ՎԻՐԱՏՈՐ ԸՆԿԵՐԸ.—Ճանապարհը կէս չեղած, օրինակ, պատահեցան խումբ մը ձիաւոր կամ հետեւակ մարդիկ և դուք իրարու ետևէ քանի մը համազարկ (զալպ) տւիք ու անցաք, կարող է պատահիլ որ ձեզմէ մէկը շատ ծանր վիրաւորւի և անկարող դառնայ քալելու, այսպէս՝ կամ ոսկը կոտրած

ըլլայ կամ վերքը մահացու, ի՞նչ պէտք է ընել: Սպա-
նել այդ ընկերը՝ շատ դժւար է. բայց եթէ կենդանի
թողուք, կարող է ապրիլ, որ մը երկուք և իյնալ թըշ-
նամիներու ձեռք, որոնք հարց ու փորձի կ'ենթարկեն
զայն արնաքամ վիճակի մէջ: Կրնայ պատահիլ, որ ան-
գիտակցաբար բոլոր գաղտնիքները խոստովանի: Խոս-
տովանութիւն առնելէ ետք, անկասկած զայն դաշոյն-
ներով կտոր-կտոր կ'ընեն. հետեւաբար աւելի լաւ է
ո՛ւէ կերպով վերջ տալ անոր կեանքին: Բայց եթէ
խումբն իր հետ ձի կամ ջորի ունի, կրնայ հեծցնել և
փոխադրել իր հետ:

ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԿՐՈՐԴ ԴԻՐՔԸ.—Եթէ առաջին իրիկուն
որևէ ընդհարում պատահեցաւ, միւս գիշեր
խումբը աշխատելու է քարերու վրայէն, չոր
գետինէ կամ թէ ցած խոտոտ տեղերէ քալել որ
հետք չի թողու: Փոշոտ ճանապարհ պատահած ատեն,
ամբողջ խումբը թող կոնակը դարձնէ և այնպէս քալէ:
Այսպէսով ոտքերու քթերը կը դառնան հակառակ կող-
մը, ուսկից կուգար: Այս ձևով գուցէ թշնամին շփո-
թելով կորսնցնէ հետքը. եթէ գտնէ ալ շատ դժւա-
րութեամբ կը գտնէ և կէսօրն անցած կ'ըլլայ, որով թէ
քիչ կոիւ կունենաս և թէ քիչ կուող թշնամի:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԴԻՐՔԸ.—Նոր դիրքերը հասածիդ պէս՝
իսկոյն տասնեակներդ ցրւէ՛, ինչպէս առաջին
անգամ և արհեստական դիրքեր շինէ եթէ
հարկ կայ: Այս մասին երկար գրելն աւելորդ է, խըմ-
բապետն ու տասնապետները պէտք է քիչ թէ շատ
փորձառութիւն ունեցած ըլլան, իրենց պարտականու-
թիւնները լրջօրէն կատարեն և անհոգութեան չի տան.
ամեն զոհողութիւն պէտք է յանձն առնեն և գործը
չի վտանգեն: Ամէն դիրքի մէջ պէտք է շատ լաւ պահ-
ւիլ և տեղերէն ամենեին չի շարժւիլ:

ՀԵՏԱՄՈՒՏ ԹՇՆԱՄԻՒՆ.—Զեր հետքերուն հետա-
մտելով՝ թշնամին կուգայ հարահրոցով և կը
գոռայ. „Այստեղ են, այստեղ“: Բայց սուտ են,
դիտմամբ այդպէս կ'ըսեն, որ ձեր կողմէն շարժում
մը ընէք կամ հրացան բանաք, որ յանկարծակիի չի
գան: Եկողներն, առ հասարակ, առաջ ձիաւորները կ'ըլ-
լան և միշտ կը խաղցնեն ձիերը՝ իրենց կողքերը գէպի
ձեզ տւած: Պէտք է ամէն կերպ աշխատիլ չերեխլ
այդ ժամանակ և թողուլ որ մօտենան: Բոլոր զինւոր-
ները հրացանները լեցուցած՝ կը սպասեն խմբապետի
հրամանին: Երբ խմբապետը գոռաց. „Կրակ“, զարնել
անոնց՝ եթէ ձիաւորները հանդարտ են, իսկ եթէ շարժ-
ման մէջ են՝ զարնել ձիերուն: Անհրաժեշտ է իրարու-
ետեւ չորսհինգ համազարկ բանալ իսկ եթէ թշնամին
շատ է—շատ համազարկեր բանալ: Անոնք այն ատեն
իսկոյն կամ կը փախչին կամ կիջնեն ձիերէն և դիրք
կը բռնեն:

Արդէն թշնամիին եկած ժամանակ՝ անոնց շարժում-
ներէն յայտնի կ'երեւայ թէ դիտած են խումբի ո՛ր-
տեղ ըլլուլը թէ չէ: Երբէք թողելու չէ որ առաջին
կրակը թշնամին բանայ: Այս բանը խմբապետը նկա-
տողութեան առնելու է, առաջին կրակը միշտ խումբի
կողմէն բացւելու է: Այդ կրակէն թշնամին մեծ սար-
սափի մէջ կ'իյնայ:

Առաջին համազարկերը տալուն պէս՝ տղաբը պէտք
է բարձր ձայնով հարահրոց բարձրացնեն, իսկ յայտ-
նի ձայն ունեցողները պոռան թշնամիին թէ՝ „Եկէք,
մի՛ փախչիք, մօտեցէք կուինք“: Մեր զինւորները պէտք
չէ քֆրեն. քֆրելը տղամարդու գործ չէ: Համազարկի
ժամանակ անհրաժեշտ է միշտ աղմուկ բարձրացնել,
իսկ հանդարտ ժամանակ՝ կուիլ ու երգել և նայել
խմբապետի հրահանդներուն ու ձեր քովը գտնւած
տասնապետներուն: Պարապ տեղը՝ չըլլայ որ փամփուշտ

վառէք: Երբեմն ալ մի՛ մոռնաք հրացանները մաքրեր
Վիրաւորւած ընկերը անմիջապէս բերելու է վիրա-
բուժին քով:

ԹՆԴԱՆՈԹ: — Եթէ թշնամին թնդանօթով կը ուղա-
րակոծէ ձեզ՝ և դուք բոլորակ դիրք ունիք, պէտք
անմիջապէս բոլորակը քանդէք և շղթայածն
դիրք բոնէք՝ նայելով տեղին: Բոլորակ դիրքը շատ վը-
տանգաւոր է թնդանօթին առջեւ:

Ուշադրութեամբ նայել և հաշւել թէ ո՛րքան հե-
ռաւորութիւն ունի թնդանօթը: Երբ ծուխը երևցաւ
սկսեցէք համրել՝ մէկ-երկու և այլն՝ և տեսէք թէ քա-
նի՞ կ'ընէ մինչեւ ուսւմբի պայթումը. եթէ օրինակ, համ-
րեցիք տասը, ուրեմն 1000 քայլ հեռու է, եթէ 15՝
—1500 քայլ: Մէկ համրանքը 100 քայլ է: Երբ հաշ-
ւեցիք և տեսաք թէ ձեր գնդակները կարող են հաս-
նել թնդանօթածիգներուն, այն ատեն խմբապետը թող
զատէ քանի մը լաւ նշանառու զինւորներ և զարնել
տայ թնդանօթածիգներուն:

ԽՈՒՍԸՓՈՒՄՆ: — Կռիւը կը տեէ մինչեւ երեկոյ: Երե-
կոյեան գէմ խմբապետը զինւորական խոր-
հուրդի կը կանչէ տասնապետներն և խմբա-
պետի օգնականը, և շուտով խորհուրդ կ'ընէ ընելիքը
որոշելու: Ցորեկը պէտք է աշխատիս թշնամիէն ձի առ-
նելու, որ եթէ վիրաւոր ունենաս, իրիկունը ձիերու վրայ
նստեցնես զանոնք:

Երբ մութն ինկաւ և հեռուէն մարդ չի երեխիր,
դիրքերու մէջ եղած խումբը ամփոփէ: Այդտեղ պէտք
է թողուլ վէլէտ մը, խմբապետի օգնականը, տասնեակ
մը և տասնապետ մը, որոնք արտգա-արտգ կը կրակեն
թշնամիին բացած կրակներուն վրայ: Ամէնքն ալ զա-
նազան ուղղութեամբ կրակ կը բանան, որ թշնամին

կարծէ թէ ամբողջ խումբը հոն է։ Այս միջոցին խըմ-
բապետը դուրս կը հանէ խումբը պաշարւած դրու-
թենէն՝ այն կողմով, որ կողմը որ թշնամի չի կայ։
Այդ կէտը անիկա առաջուց պէտք է դիտած ըլլայ։
Քիչ յետոյ խմբապետի օգնականն ալ առնելով իր տաս-
նեակը և քովի եղած վէլէտը՝ արագ կերպով կը հասնի
խուսափող խումբին։

Կը պատահի որ չորս կողմն ալ պաշարած ըլլայ
թշնամին այս պարագային ալ դուրս գալ այն կողմէն՝
ուր թշնամին քիչ է։ Խմբապետը այս պարագային
պէտք է առնէ տասնեակ մը և վէլէտ մը՝ ու առաջ
անցնի։ Եթէ թշնամիի պատահեցաւ – կուելու է. այդ
ատեն խմբապետի օգնականը կ'առնէ մնացած խումբը
և լոիկ-մնջիկ կը քալէ։ Խմբապետին հետ կուող տաս-
նեակը պէտք է կրակէ և արագ-արագ տեղը փոխէ,
որովհետեւ գիշերւան կուի պահուն հրացանի բերնէն
եղած բոցերուն կը զարնեն, ու շուտով անյայտանա-
լով՝ միանայ խումբին, առաջւայ կազմով շարունակելու
ճանապարհը։

ՀԵՌԱԳՐԱԹԵԼԵՐԸ. — Պաշարւած դրութենէն դուրս
եկածին պէս՝ խումբը, եթէ մօտերը հեռա-
գրաթելեր կան, անմիջապէս քանի մը տեղով
պիտի կտրէ զանոնք և անցնէ՝ առանց հետք թողնելու։
Անշուշտ ցորեկւընէ հեռագրւած կ'ըլլայ դէպքի մասին,
բայց մանրամասնութիւնները դեռ յայտնւած չեն ըլ-
լար։ Հեռագրաթելերը կտրելը անհունապէս օգտակար
է խումբին համար։

ԿՈՒՊՂ ԹԻՒՐՔՆ ՈՒ ՔԻՒՐԴԸ. — Կուրի ժամանակ առ
հասարակ պէտք է քիւրդերէն զգուշանալ։ Ա-
նոնք աւելի ընդունակ են կուելու, ծանօթ են
դիրքերուն և իրենք զիրենք լաւ կը պահեն։ Անոնք

օձի պէս դիրքէ դիրք կը սողան, մինչ թուրք զօրքը
անծանօթ է տեղին և պահւիլ չի կրնար, կը նայի
հրամանատարի հրահանգներուն և փողերու հնչումին:
Տասը ֆէդայի ուրախութեամբ կը կռւին 100—200
զինւորի դէմ: Եղեր է ժամանակ, որ մեր տղաքը տա-
սը հոգիով կռւած են 100-ի դէմ և առանց զոհ տա-
լու՝ յաջողութեամբ դուրս եկած: Սահմանագլխի բիւր-
դերը թէե զինւած են կանոնաւոր հրացաններով, բայց
առանց զօրքի օգնութեան չեն կրնար կռւիլ:

ԿՐԻՄ ԺԱՄԱՆԱԿ ՈՒՐԱԽ ԸԼԼԱԼ. — Խմբապետն ու
տասնապետները, ո՛րքան ալ սաստիկ ըլլայ
կռիւր, միշտ ուրախ դէմք ունենալու և քա-
ջալերելու են հայդուկները. պաղարիւն մնալու են, շփոթ-
ւելու չեն:

ԽՈՒՄԲԸ ՈՒԾԱՑԱԾ. — Ենթագրենք թէ խումբը ինչ-
ինչ պատճառներով չի կարողացաւ քալել և
ուշացաւ. լոյսը բացւած է, բայց դեռ նշանակ-
ւած տեղը հասած չէ, դեռ կէս կամ մէկ ժամ՝ կայ
դիրքերը հասնելու: Խմբապետը թո՛ղ նախատեսէ այդ
պարագան և խմբապետի օգնականը՝ վէլէտի մը և 10—
12 լաւ քալող զինւորներու հետ առաջ դրկէ, որպէս զի
չի լուսացած՝ տեղ հասնին և դիրքերը գրաւեն:

ՀԱՅԻ ԿԱՐԻՔԸ. — Կը պատահի որ ճանապարհին հացը
կը սպառի: Եթէ մօտերը հայ գիւղ կայ, գնա՛
և հաց ա՛ռ. մի՛ ըսեր թէ կը մատնւիմ և
կռւի կը բռնւիմ: Հակառակ պարագային՝ ամբողջ
խումբն անօթի կը մնայ, անկարող կ'ըլլայ քալելու և
նորէն կը լուսնայ ու չես կրնար դիրքերը հասնիլ, կը
մնաս դուրանի վրայ ուժասպառ և ամբողջ խումբը կը
վտանգես: Իսկ եթէ մօտերը հայ գիւղ չի կայ, այլ

10—20 տնւոր թիւրքի կամ քիւրդի գիւղ, և գիտես ուժով կը յաղթէ, գնա՛ անոնցմէ ա՛ռ հացը։ Հետեր նին քաղցր վարւէ՛ և առած հացիդ դրամը վճարէ։ Մեկնելուդ՝ հետդ նոյն գիւղէն չորս նշանաւոր քիւրդ կամ թիւրք վերցուր իբր պատանդ, և հեռացիր։ Հացիդ մասին պէտք է նախօրօք մտածես, որ այս դրութեան մէջ չիյնաս։

ՏԵՂ ՀԱՄՆԻԼ. — Դեռ օժանդակ խումբը սահմանէն ներս չանցած, դրսի Զինւորական Խորհուրդը՝ նայելով յարմարութեան՝ պէտք է լուր տայ երկրին մէջ գտնւած խմբապետին, ներկայացուցիչին կամ Զինւորական Խորհուրդին, թէ՛ երբ կը հասնի խումբը։ Երկիր գտնւած ընկերը կամ մարմինը չափազանց գաղտնապահութեամբ այդ լուրը մէկ կամ երկու կարեւոր ընկերոջ կ'իմացնէ միայն։ Ասոնք պաշարի պատրաստութիւն կը տեսնեն, կ'որոշեն խմբի գալիք վայրը և ցրւելիք տեղերը։

Երբ օժանդակ խումբը մօտեցաւ առաջադրւած վայրին, խմբապետը լուր կուտայ ներսը գտնւած ընկերներուն։ Ասոնք գաղտնապէս մէկ կամ երկու վէլէտ պէտք է զրկեն ցորեկով այն դիրքերը, ուր պահւած է եկող խումբը և գիշերով զանոնք փոխադրեն որոշեալ տեղը։ Եթէ յանկարծ այդ օրը կոիւ տեղի ունենայ և այդ շրջանէն զօրք զրկւի խմբի վրայ, Երկրի մէջ գտնւած խմբերը պէտք է դուրս գան և կրակեն զօրքին վրայ։ Եթէ թւով քիչւոր են, այդ պարագային յարձակւելու են թշնամիին քիչ գտնւած տեղ և շփոթութեան մէջ ձգելու են զօրքերը։ Այսպիսով բոլոր եղած ուժերը նոր եկող օժանդակ խմբի վրայ չեն զրկւիր և խումբը չի վտանգւիր։

ԽՈՒՄԲԸ ԵՐԿՐԻ ՄԵԶ

ԽՈՒՄԲԻՆ ՀԱՄԱՐ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.—ԽՈՒՄԲԸ ԵՐ-
ԿՐԻ ՈՐՈՇԼԱԾ Վայրը հասնելուն պէս, իսկոյն
տեղը գտնւած ընկերներու հետ պէտք է ժո-
ղով մը կազմել և կարգադրութիւններ ընել խումբը
ապահով վիճակի մէջ դնելու համար։ Եթէ անմիջական
գործնական ձեռնարկներու հարկ չի կայ, պէտք է
խումբը մասամբ ցրւել որովհետեւ դժւար է հարիւր
հոգի կերակրելն ու թագցնելը։ Տեղացի զինւորները
կը զրկւին իրենց գիւղերը, որ այնտեղ ապրին, իբրև
տեղացի։ Անհրաժեշտ է, որ անոնք խիստ գաղտնապահ
մնան և գառնան գաղտնի լրաբերներ։ Եթէ իրենց գիւ-
ղերուն մէջ որևէ լուր իմանան՝ անմիջապէս պէտք է
յայտնեն խմբապետին։ Գիւղերը զրկւող զինւորներուն
իրաւունք տալու է, որ իրենց գիւղի վատահելի երիտա-
սարդներէն խումբեր կազմեն և պիստոնի հրացա-
նով վարժեցնեն զանոնք՝ մինչև գործի ժամանակ կանչ-
ւելնին։ Այս զինւորները պէտք է զգուշանան մատնե-
լէ։ Երբ տեսան որ կասկածները շատցեր են, անմիջա-
պէս թողելու են իրենց գիւղը և գալու են խմբապե-
տին բով։ բայց եթէ կասկածներ չի կան և գիւղէն
հեռանալու պատճառ չունին, թո՛ղ մնան իրենց գիւղերը։
Խումբին մէկ մասն ալ պէտք է ապահով միջոցնե-
րով ետ զրկել—արտասահման։ Այն ընկերները, որոնք
կուզեն վերադառնալ կամ գործը կը պահանջէ որ վե-
րադառնան, պէտք է անտրտունջ լսեն Զինւորական
Խորհրդի որոշումները։ Վերադարձողներուն պէտք է

տալ ծախս, վէլէտ. եթէ 20 հոգի են՝ ուղեկից զին-
ւորներուն յանձնել 5 հրացան, իսկ եթէ 30 հոգի են՝
7 հրացան, և ապահով ճամբայ հանել ուր որ պէտք է:

ՄՆԱՑԱԾ ԽՄԲԻ ԳՈՐԾԸ.—Խումբի մնացած մասը
զանազան տեղեր պահեստներ կը շինէ՝ ուղ-
մամթերքի համար, պահեստի պաշար կը պատ-
րաստէ, գնդակ կը թափէ, պահեստի վառօդ և կապար
(արձիճ) ձեռք կը բերէ, Երկրի մէջէն լաւ զէնքեր կը
գտնէ և ժողովուրդը կը զինէ ինքնապաշտպանութեան
համար—կարողութիւն ունեցողին սեփական միջոցներով
գնել տալով միշտ—կը պատրաստէ այն երիտասարդնե-
րը՝ որոնք կուելու ընդունակութիւն ունին, իսկ կա-
րողութիւն չունեցողին զէնք կուտայ Կազմակերպութեան
միջոցներէն՝ սակայն գործ սկսելու ժամանակ, ո՛չ թէ
խաղաղ ատեն:

Խմբապետն ու տասնապետները պարտաւոր են կազ-
մակերպւած գիւղերու երիտասարդներուն սովլրեցնել—
զէնք շարժել քանդել մաքրել և սարբել, ինչպէս նաև
գաղտնապահութեան վարժեցնել զանոնք:

Խմբապետը լուրջ կերպով ուսումնասիրելու է իր ա-
պագայ գործունէութեան վայրը, թէ՛ լեռները և թէ՛
դաշտերը, ինչպէս նաև շրջակայ քաղաքներն ու գիւ-
ղերը. պէտք է կազմէ իր գործունէութեան ընդհանուր
ծրագիրը. պէտք է հաշւէ թէ՛ իր և թէ՛ ժողովուր-
դին ուղամական ոյժերը և չափէ իր պէտքերը՝ թէ՛
ո՛րքան մարդ կամ ուղամամթերք հարկաւոր է իրեն և
որբա՞ն ժողովուրդ կայ՝ կուին մասնակցելու կարող:
Կառավարութեան մէջէն ձեռք կը բերէ լրաեսներ, բայց
կասկածանքով և զգուշաւորութեամբ կը վերաբերւի
և ըստ այնմ հաւատք կ'ընծայէ անոնց: Պէտք է հե-
տամուտ ըլլայ նաև մաքրելու համար հայ մատնիչներն
ու դաւաճանները:

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆԵՐ. — Խմբապետն ու տասնապետները՝
խաղաղ ժամանակ՝ միշտ զինւորներուն մարմնա-
մարզ ընել տալու և զէնքի վարժեցնելու են:
Պէտք է սորվեցնեն դիրք բռնելու ձևերը և դիրքէ-
դիրք փոխւելու կերպերը. այս փորձերը կարելի է ընել
ուեւ սարի վրայ: Նոյնպէս անհրաժեշտ է սորվեցնել՝ թէ
ինչպէս պէտք է դիրք բռնել դաշտի վրայ: Վարժեցնել
աչքով հեռաւորութիւն չափել. օրինակ՝ հարցնել թէ
այստեղէն մինչեւ այնինչ քարը քանի՞ քայլ է. պա-
տասխանը լսելէ յետոյ՝ քայլերով հաշւել հեռաւո-
րութիւնը:

Փորձերու և կուի ժամանակ ամէն զինւոր անպատ-
ճառ տեսնելու է թէ իր արձակած գնդակը ո՛ւր հա-
սաւ, պակա՞ս տւաւ, աւելի՞ տւաւ, թէ կողքերն ինկաւ:
Այս բանին լաւ վարժւելու է: Եթէ գնդակը չի կա-
րողացաւ նպատակին զարնել իսկ, պէտք է անպատճառ
աւելի տայ, ոչ թէ պակաս: Երեք գնդակով կարելի է
նպատակին զարնել. մէկը աւելի կուտայ, միւսը պակաս,
երրորդը՝ ուղիղ կը զարնէ:

ՊԱՇԱՐԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ. — Չմեռը բոլոր հրա-
ցաններու մանր մասերն ու կոթերը շինել պի-
տի տաս, խմբապետ. պատրաստէ նաև բանի մը
կոթ աւելի: Յանկարծ կը պատահի որ զինւորի մը
հրացանի կոթը կը կոտրի, ու երբ պատրաստի ունե-
նաս՝ անմիջապէս կ'անցնես: Ունեցիր նաև չի վի,
թէն էք է ի կտորներ, սոսինձ (թութխալ), որոնք
պէտք կուգան կոթերու համար: Առհաւարակ քաղա-
քէն փոխադրելիք հարկաւոր ապրանքներդ ձմեռը փո-
խադրել տուր՝ գարնան համար. ամառը շատ դժւար է,
ճամբաները կը փակւին: Ամառը ձեզ շատ կը հալածեն,
ուստի գարնանը պատրաստել տուր՝ հալւա, շաքար, թէյ,
չորթան, սեր, ժամանակ, աղ դրած պանիր: Հալւայի

ալիւրը, եթէ իւղին մէջ շատ խարկւած է, առնւազն երեք-չորս ամիս կը պահւիր Այս բոլոր պաշարը զին- որներով փոխադրէ զանազան ամուր տեղեր, որ աղւէս, արջ կամ գոյլ չը պատահին և չուտեն: Երբ Խուզար- կութիւններն սկսւին և հալածեն ձեզ, ուր որ երթաս՝ հաց կունենաս այն ատեն. իսկ եթէ այս նախապատ- րաստութիւնները չի տեսնես՝ հացի համար ի հարկէ գիւղերը պիտի երթաս և լուրը տարածւելով՝ թշնա- մին շատ շուտով պիտի գտնէ ձեզ:

Զինւորներու ամենակարեոր պէտքերն են՝ ոտնամա- նը, գուլպան, մէջքի գօտի, որոնցմէ մի՛շտ պէտք է աւելորդ ունենաս, ինչպէս նաև ոտնամաններուն կար- կտան ձգելու համար կաշի առնելու և պահելու ես: Զըլլայ որ ոտնամաններուն տակ երկաթէ չիվիներ զարնէք, որովհետև թէ ձայն կը հանեն և թէ հետք կը թողուն:

ՓԱՄՓՈՒՇՏ. — Փամփուշտ լեցնելու համար առանձին տեղ որոշելու է և գործի ատեն պահապան գնելու է, որ արգիլէ ուրիշ մարդու ձեր քով գալը: Փամփուշտը լեցնելու ատեն վառօդը քիչ-քիչ բերէք քովերնիդ: Ուռւսական տուփերով վառօդը կը լեցնէ 75 բերդանի փամփուշտ: Անգլիական վառօդ կը գտնւի Տիգրանակերտէն ցած գտնւած երկիրները: Այնտեղէն վեր, դէպի հիւսիս, կը գտնւի ուռսական և տաճկական վառօդ: Չախմախլիի համար վառօդ կը գտնւի Երկրին մէջ, որ ժողովուրդը ինքը կը պատրաստէ:

ՊԱՀԵՍՏԱՆԵՐ. — Պահստաները շինելու է քարքարուտ տեղեր, որպէսզի երթալ-գալու ատեն ոտքերի հետք չերևան: Աւելորդ հրացաններն ու փամ- փուշտները պահելու համար կը շինես փայտէ սըն- տուկներ: Հրացանները նախ լաւ մը կը մաքրես, սիւր-

մէները կը զատես հրացաններէն, կը պատրաստես հասարակ կտաւէ մուշամպաներ, լաւ մը կ'իւղես, հրացանները կը փաթթես այդ մուշամպայով և կը դնես սնտուկներուն մէջ և չորս բոլորը գարիի թեփ լեցնելով՝ կը գոցես: Սիւրմէներն ալ առանձին պահելու է՝ վերը յիշւած ձեռվ: Իսկ փամփուշտները կը լեցնես գարիի թեփով նաւթի թէնէքէները, կը դնես փայտէ սնտուկներու մէջ ու այնպէս կը պահես: Թէնէքէներու բերանը կաւով կամ խմորով գոցելու է, որ օդ չառնեալու և առնւազն ամիսն անգամ մը մաքրելու է պահւած զէնքերը: Վառօդ և պայթուցիկ նիւթերը առ հասարակ կրակէ հեռու պահել:

Ուազմամթերքը սարի պահեստները փոխադրելու ժամանակ՝ դուք շալկել տանելու էք, որ ժողովուրդը չիմանայ: Եթէ ժողովուրդէն ունիք երեք-չորս հատ խիստ հաւատարիմ և գաղտնապահ ընկերներ, թող անոնք ալ գիտնան պահեստի տեղը քու չի կրցած ժամանակ՝ անոնք կերթան կը բերեն կամ միշտ կը հսկեն:

ԹՈՌԻՑԻԿ ԽՈՒՄԲԵՐ

ՆՊԱՍՏԱԿՈՐ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—Թոռուցիկ խմբերը այն տեղերը լաւ գործ կրնան տեսնել, ուր շատ լեռներ և մեծ տարածութեամբ անտառներ կան, ինչպէս նաև այն տեղերը՝ ուր կռւող քիւրդ ազգաբնակութիւն չի կայ: Թիւրք տարրը, բաղդատելով քրդերու հետ, ա'յնքան ընդունակ չէ կռւի: Եթէ փոքրիկ խումբի մը սարսափը տեսնեն, թուրքերը արել չը մտած՝ կ'ամրացնեն իրենց գոները. կրնամ ըսել որ, եթէ այդ խումբը հացի պակաս իսկ ունենայ, թուրքերէն կրնայ առնել, բայց պէտք չէ հաւատք ընծայել և պէտք է զգուշանալ թունաւորւելէ:

ՌԱԶՄԱՐԹԵՐՔԸ.—Թոռուցիկ խումբերը զանազան տեղեր փամփուշտ ունենալու են, որ պակսած ժամանակ առնեն: Հետեւակ խումբի ամէն մէկ անդամ իր վրան առնելու է 300—350 փամփուշտ, իսկ ձիաւորները՝ 800 հատ:

ԳՈՐԾԵԼՈՒ ԵՎԱՆԱԿԸ.—Երբ ուզեցիր թոռուցիկ խումբ մը դաշտ զրկել պէտք է հաշւես թէ իրենց գործը քանի^o օրէն կը վերջացնեն. օրինակ 5 կամ 10 օրէն. Ճիշտ այդքան ժամանակ տալու ես տասնեակները տանող տասնապետներուն: Ժամանակը լրանալուն պէս՝ անպատճառ անոնք դառնալու են, իրենց յանձնւած գործը կատարած ըլլան կամ ոչ եւ կամ՝ նախօրօք պէտք է իմացնել թէ՝ „գործն այս վիճակի

մէջ է, ի՞նչ խորհուրդ կուտաք“։ Եթէ ժամանակ տւիր,
կրնան քանի մը օր ևս ուշանալ, իսկ եթէ կանչեցիր,
պարտաւոր են անմիջապէս ետ գալ։ Առհասարակ թը-
ռուցիկ խումբերը պէտք է շատ արագ գործեն։

ԳԻՇԵՐԸ ՄՆԱԼԸ — Թռուցիկ խմբերը գիւղերը պէտք
է մնան երկու օր, ամենաշատը երեք օր։ Երեք
օրէն ետքը խումբը արագութեամբ տեղափոխ-
ւելու է՝ առանց ժողովուրդին յայտնի ընելու փոխա-
դրւելիք տեղը։

ՓՈԽԵԴԱՐ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ — Եթէ թռուցիկ խումբե-
րը երկու մասի բաժնւած են, պէտք է երկու
մասը շատ լաւ հաղորդակցութեան մէջ ըլլան
իրարու հետ. մէկին վրայ կոիւ պատահած ատեն՝ ան-
միջապէս յայտնելու է խումբի միւս մասին՝ որոշ գրու-
թեամբ կամ պարօլայով. այս պարօլան առաջուց պէտք
է որոշած ըլլան։ Եթէ կուի բռնւած խումբը մօտ է
և հրացաններու ձայնը կուգայ, առանց լուրի սպասելու՝
անմիջապէս օգնութեան փութա՛, կամ քու եղած կող-
մէդ խումբին վրայ գացող թշնամիին առաջքը կտրէ՛։
Քայլ ի՞նչ իմանայ մէկ խումբը թէ կոիւը մե՞ր զին-
ւորներուն հետ է և ո՛չ թէ քիւրդ աշերի կոիւ է, որ
օգնութեան գայ։ Ասոր համար՝ եթէ գիւղերն իրարու
մօտ են և գէմ առ գէմ, կուի բռնւող խումբը թող
այդ գիւղէն մարագ մը վառէ. դուրան դաշտի վրայ
շատ որոշ կ'երեսի վառւած մարագի ծուխը։ Միւս խումբն
իսկոյն կ'իմանայ, որ օգնութեան կը կանչւի, ուստի
կը շտապէ։ Եթէ մէկ խումբը միւսին օգնութեան չի
գնաց, այդ խումբին տասնապետներն են մեղաւոր. ինչ
ալ որ ըլլայ՝ պէտք է օգնել և զինւորները ուրախու-
թեամբ հետեւելու են իրենց տասնապետներուն։

ԱՊԱՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆ

ԳՈՐԾԱԽԵԱՏԹԵԱՆ ՇՐԱԳԻՐ — Տարբեր վալրերու
և շրջաններու համար կարելի չէ միատեսակ և
միահաւասար ծրագիր պատրաստել. անհրաժեշտ
է նայել շրջանի կամ վայրի դիրքերուն, անտառներուն,
թշնամի տարբերուն և անոնց թիւերուն։ Յաջողութիւն
ունենալու համար, նախ գործունէութեան վայրը կամ
շրջանը շատ լաւ ուսումնասիրելու է. ապա այդ շրջանի
համար ներքին համապատասխան կանոնագիր մը կամ
ծրագիր մը մշակելու է, որպէսզի գործնականօրէն կա-
րելի ըլլայ գործադրել։ Նախ քննել և տեղեկանալ թէ՝
տեղական մարմինը ո՞րքան մտաւոր և ուազմական ուժ
ունի, ո՞րքան փորձառութիւն ու գիտութիւն ունի, ապա
միայն թոյլ տալ գործի անցնելու և գործելու, ըստ ի-
րենց ներքին ծրագրին կամ կանոնագրութեան։

Որևիցէ վայրի մը ուսումնասիրութիւնը և անոր կա-
նոնագրութիւնը նախօրօք զրկել Երկրէն դուրս գտնւած
ջինւորական Խորհուրդին, որ ան ալ քննէ և քիչ թէ
շատ տեղեակ ըլլայ կատարւելիք գործերուն։ Կատար-
ւելիք ձեռնարկներու ծրագիրը դրսի ջինւորական
Խորհուրդը պէտք է խիստ գաղտնի պահէ։ Երկրի մէջ
գտնւած Մարմինը ունի շատ ուրիշ գաղտնիքներ, զորս
պարտաւոր չէ յայտնելու դրսի ջինւորական Խորհուր-
դին. գործունէութեան ընդհանուր ծրագիրն ու վայրի
ուսումնասիրութիւնը կը բաւէ։

ԿԱՆԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ. — Իբրև ապստամբավայր
ծառայող թէ՛ քաղաքը, թէ՛ գիւղը և թէ՛ անոնց
քարերը, ջրերը, հովիտները լաւ մը ուսում-
նասիրելէ ետքը, դեռ աշունէն՝ գլխաւոր դիրքերու մէջ
պէտք է գետնափոր տուներ շինել և որոշ չափով պա-
շար հաւաքել:

Ըրջանի մը ապստամբութեան համար առնւազն
ունենալու է 400 մօսինի կամ ուրիշ հրացան, որը կա-
րողանու 2000 մէթը կամ 3000 քայլ նետել: Ժողո-
վուրդը զինելու համար պէտք է ունենալ առնւազն
500 լաւ բերդան կամ այնալի հրացան, իւրաքանչիւ-
րը 500 փամփուշտով: Մօսինները ունենալու են 1500
փամփուշտ: Անհրաժեշտ է ունենալ տոնւազն 15 ձեռք
փամփուշտ լեցնելու գործիք: Նախօրօք պատրաստւած
ըլլալու է բաւականաչափ կապսիւլ վառօդ, թափած
գնդակ: Եթէ կապսիւլ հանելու և դնելու գործիք չու-
նիս, առաջուց շինել տւած կ'ըլլաս 100 հատի չափ
պողպատէ հերիւն՝ կոթերով, որոնցմով շատ արագ կը
հանւի ու կը դրւի կապսիւլը: Ամենակարեւորը փամ-
փուշտ սեղմող և վրայ բերող գործիքներն են, որոնք
շատ լաւ տեսակեն ըլլալու են, որպէս զի իսկական
փամփուշտէն մազաչափ տարբերութիւն չունենան ա-
նոնց սեղմած փամփուշտները: Պէտք է ունենաս նաև
փամփուշտի գնդակ անցած տեղը սեղմող գործիքներ,
որ լաւ սեղմեն և գնդակները չ'իյնան:

ՅԱՐՉԱԿՈՒՄ ԵՒ ՆԱԽԱԶԳՈՒՇՈՒԹԻՒՆ. — Ապստամ-
բութիւն սկսելու է գարնանը, երբ լեռներու
վրայ դեռ քիչ ձիւն կար:

Եթէ ապստամբավայրիդ չորս բոլորը քիւրդի գիւ-
ղեր կան, լաւ պատրաստւել է յետոյ՝ լուր երկէ ա-
նոնց՝ „24 ժամ ժամանակ կուտամ, որ բառնաք ու
հեռանաք ձեր գիւղերէն“: Քիչ ուժ ունեցող գիւղերը

այդքան ալ չեն սպասեր, լուրդ առնելնուն պէս՝ կը
բառնան ու կը հեռանան: Երբ հեռացան, կ'այրես ա-
նոնց գիւղերը և սահմանդ այդպիսով կ'ընդարձակես,
որ եկող թշնամին բնակարան և հանգստանալու տեղ
չունենայ: Եթէ քեզմէ մէկ կամ երկու ժամ հեռու քիւրդ
գիւղեր գտնւին, զօրքը կուգայ կը զրաւէ զանոնք և
դիւրութիւն ունենալով՝ յարձակում կ'ընէ վրադ:

ՅԱՐՉԱԿՈՒՄ ԵԽ ՌԱԶՄԱՄԹԵՐՔԻ ԳՐԱԿՈՒՄ.—Երբ
կառավարութիւնն իմացաւ թէ Երկրին մէջ
հրոսակախումբ կայ, չի սպասեր մինչև որ գուք
պատրաստւիք և զօրեղ հարւած տաք իրեն: Այդ ժա-
մանակ գուք աւելի շուտ պատրաստւելու և յարձակ-
ւելու էք թշնամիին վրայ՝ յանկարծակիի բերելով զայն:
Եթէ թշնամին ձեզի շափ է կամ երկու անգամ ձեզմէ
աւել և իրեն հետ ունի 50 կամ 100 մնդուկ փամ-
փուշտ, առանց ժամանակ կորսնցնելու՝ յարձակեցէք:
Բայց լաւ նայեցէք, որ ձեր յարձակած ժամանակ թըշ-
նամիին մեծ մասը հեռուն գտնւի, որպէս զի չի կրնայ
օգնութեան գալ և ձեզ վտանգել:

Յարձակումը պէտք է կատարէք գիշերը, ժամը 4—
5-ին՝ ըստ տաճկաց: Անոնց քնանալու փողը կը հնչէ
3-ին: Եթէ յարձակման ժամանակ լուսին չըլլայ, աւե-
լի յաջողութիւն կունենաք: Երեկոյեան մութը գալուն
պէս, այդ շրջանի բոլոր հեռագրական թելերը կտրե-
ցէք: 100—200 զօրքը մէկ պահակ կունենայ՝ 15 հո-
գիէ բազկացած, որ կը շրջի գիւղի կամ վրաններու
շորս բոլորը, նայելով թէ զօրքը գիւղն է իջած, թէ
վրաններու մէջ կապրին

ՅԱՐՉԱԿՈՒՄ՝ ԵԹԷ ՎՐԱՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ԵՆ — Եթէ
թշնամին վրաններու մէջ է, պէտք է լրտես
մը զրկես, որ իմանայ թէ վրաններու տակերը

փորւա՞ծ են մէջքի բարձրութեամբ։ Անոնք՝ իրենց վախէն յաճախ կը փորեն և դիրք մը կը շինեն։ Եթէ վրանները դիրքեր ունին, դիրք չեղած կողմէն զրկէ 20 զինւոր, որոնց տասը՝ թող քիչ մը հեռուն դիրք բռնէ, իսկ միւս տասը առաջ գայ՝ փոքր ինչ իրարմէ հեռուհեռու։ Թշնամիին զինւորները վրաններէն դուրս կուգան և կ'երթան այդ տասը հոգիին վրայ. տղաքը թող մէկ-մէկ անգամ կրակեն և փախչին դէպի իրենց միւս տասն ընկերները, որոնք արգէն արհեստական կամ բնական դիրքի մէջ են մտած։ Այն ժամանակ թող խմբապետը մնացած խմբով՝ շատ արագ և ցրւած կազմով յարձակի և շուտով մտնէ վրաններուն մէջ շինւած դիրքերը։ Չեր այն 20 ընկերները՝ որոնք ձեր դիմաց դիրք ունին, պէտք է շատ լաւ պաշտպանւած ըլլան իրենց դիրքերուն մէջ, որպէս զի ձեր գնդակներէն չի վեասւին։ Այսպիսով թշնամին կը մնայ ձեր երկու կըրակներուն մէջ։

Այս պայմաններով կատարւած յարձակում մը՝ շատ մարդ չի կրնար սպանել և մեծ յաջողութիւն չի խոստանար։

Իսկ եթէ վրաններու տակ դիրքեր չեն շինւած, գիտցի՛ր որ զինւորերը երկուերեք օրէն պիտի փոխադրւին ուրիշ տեղ։ Այն ժամանակ, վերը ասւած ձեռով նորէն 20 հոգի դարան թող մտնան, իսկ խմբապետը թող յարձակի կողքերէն և ետևէն։ Այսպիսով մէկ կողմը իբր թէ բաց թողած կ'ըլլաք։ Թշնամիէն չինկածները փախուստ կուտան այդ կողմով՝ ուրկէ կրակ չի բացւիր։ Բայց դուք այն կողմն արգէն 20 հոգի պահած ունիք, որոնք, երբ փախչող թշնամին մօտենայ 30—35 քայլ, թող զարնեն։ Բայց չըլլայ որ հեռուեղած ժամանակ կրակ բանան. կարող են ընկերներուն վեասել։ Փախչողները խիստ կը շփոթւին. կրնայ պա-

տահիլ որ մինչև անգամ ձեռքերնին հրացանի սիւր-
մէն չի բռնէ կամ թէ իրարու զարնեն:

Գործը վերջանալէն ետքը՝ կիսամեռ զինւորները դա-
շոյնով սպաննել ռազմամթերքը հաւաքել և արագ փո-
խադրել խումբին մշտակայ բնակավայրը: Արդէն նա-
խապէս միասին բերած ըլլալու է տասը ձի կամ ջորի,
նկատի ունենալով ռազմամթերքին բանակութիւնը, որ-
պէս զի արագ փոխադրւի աւարը:

ՅԱՐՉԱԿՈՒՄ՝ ԵԹԷ ԳԻՒՂԻ ՄԷՋ ԵՆ.—ԵԹԷ ԱՅԴ 100
կամ 200 զինւորը գիւղի մէջ են բանակած՝
կազմակերպւած ըլլայ այդ գիւղը կամ ո՛չ
պէտք է շատ լաւ ծանօթ ըլլաս թէ գիւղի տներուն
և թէ շուրջը գտնւած հովիտներուն ու քարերուն:
Եթէ այդ գիւղին մէջ գիւղացի զինւոր տղաքներ կան
և անոնց վրայ լիովին վստահ ես, կրնաս նպատակդ
անպաշտօն կերպով յայտնել: Ենոնք ամեն յարմարու-
թիւն ունին շատ լաւ լրտեսելու գիւղը գտնւած զօրքը:

Յարձակման իրիկունը՝ անոնք գիւղի եզերքը քեզի
լուր կը բերեն թէ զօրքը քանի հոգի պահապան ունի
և մնացածը քնացած է, թէ արթուն: Տղոց կը պատւի-
րես որ գիւղի շները ներս առնեն: Հետդ պէտք է առ-
նես բարակ չուան և թէնէքէներով վառօդ՝ երկու-
երեք լիտրի չափ: Գիւղի լաւ դիրք եղած կողմը կը
զրկես 20—30 հոգի, որ պահւին. իսկ գուն ետեէն և
երկու բովերէն մեծ զգուշութեամբ և գաղտնի կը մօ-
տենաս: Եթէ գիւղի տղաքը քաջութիւն ունենան, կա-
րող են մինչև անգամ քեզմէ առաջ զարնել այն պա-
հապաններուն, որոնք կանգնած են զօրքի քնացած տու-
ներուն առաջ: Երբ հասնիք զօրքին պառկած տուներուն
տանիքներն ու դռները, տասնհարւած ատրճանակնե-
րով ու հրացաններով կը կրակէք: Եթէ անձնատուր

եղան —լա՛ւ. բարակ չուանով բոլորն ալ կը կապես և
երկու տասնեակով կուղարկես որոշ տեղ մը:

Երբ տեսնես որ ներսէն դիմադրութիւն կայ, այն
երկու լիտր վառօդը պարունակող ամաններուն՝ որոնք
շատ հաստատուն պիտի ըլլան և որոնց ֆիթիլները
պատրաստ՝ կրակ կուտաս և տանիքէն կամ պատուհա-
նէն ներս կը ձգես: Այս միջոցին պէտք է դիմել երբ
ուումբ (բօմբ) չի կայ: Այն ժամանակ մեծ պայթում-
ներ առաջ կուգան և ցնցումէն կարող է տունը քան-
ուրուիլ. եթէ չի քանդուի իսկ —զօրքն անձնատուր կ'ըլ-
լայ անպատճառ:

Գործը յաջողելէն յետոյ գիւղը կ'այրես. ատոր հա-
մար հետդ կանխաւ կազիւղ տարած կ'ըլլաս, որպէս
զի յաջողիս արագ այրել: Գիւղացոց մեծ մասն արգէն
փախած կ'ըլլայ, մնացած մասն ալ հետդ կը վերցնես
կը տանիս՝ գրաււած ուազմամթերքին հետ: Եթէ յար-
մարութիւն չի կայ գիւղացիները հետդ վերցնելու, կը
դրկես շրջակայ հայ գիւղերը:

ԱՐԱԿ ՅԱՐՉԱԿՈՒՄ — Երբեմն կառավարութիւնը եր-
կուերեք հարիւր զինւորով խուզարկութիւն
կ'ընէ և հետը մեծ քանակութեամբ փամփուշտ
կը բերէ: Այդ պարագային կշռէ՛ ուժգ. եթէ կրնաս
երկու ժամւայ մէջ ոչնչացնել՝ յարմար առիթը մի՛
կորսնցներ — յանկարծակիի բերելով յարձակիր և վեր-
ցուր փամփուշտները: Մի՛ սպասեր որ զօրքը երկար
մնայ և դիրքեր շինէ. առանց ժամանակ տալու յար-
ձակի՛ր — միջոց մի՛ տար անոնց՝ ծանօթանալու այդ տե-
ղերուն: Անոնց երեք-չորս հարիւրին կէս թիւն ալ եթէ
ունենաս՝ նորէն յարձակի՛ր: Ամէն թուրք զինւոր մէկ-
մէկ գաւառէ է, տեղերուն բոլորովին անծանօթ, մերկ
ու բոպիկ, կրնամ ըսել՝ փորը միշտ կուշտ ալ չէ: Եթէ
դանդաղիս, այն ատեն տեղին ծանօթ շրջակայ քիւր-

գեր բերելով՝ անոնք կը սկսեն խուղարկութիւնները:

ԹՐԱՒՑԻԿ ԽՈՒՄԲԸԸ.—Կռիւներու այդ միջոցներուն
երկու թռուցիկ խումբ հանելու է. մէկը ձիա-
ւոր, իսկ միւսը ոտաւոր: Ոտաւոր խումբը՝ առ-
նըւազն 20 հոգիէ, իսկ ձիաւորը 15-է բաղկացած ըլ-
լալու է: Նախ ձիաւոր խումբը թող կտրէ հեռագրա-
թելերն ու սիւները, ոտաւորը թող գտնուի անոր հա-
կառակ կողմը՝ 8 ժամ հեռու: Հեռագրաթելերը կըտ-
րելէ յետոյ՝ ձիաւոր խումբն ալ թող անցնի ոտաւոր-
ներու կողմը: Անկէ ետք ալ մի՛ սպասեր կառավարու-
թեան ինտրիգներուն. անիկա կուզէ քեզի հետ խա-
բերայութեամբ և շողոքորթութեամբ բանակցիլ—չ'ըն-
դունե՛ս: Ուր որ թշնամիին ուժը քիչ է և համոզւիս
թէ քիչ զոհ տալով կարող ես յաղթել—մի՛ սպասեր,
յարձակի՛ր, բայց միշտ իրիկւան դէմ:

ԳԵՐԻՆԵՐԸ.—Եթէ տեղ և յարմարութիւն ունիս,
գերիները լաւ կը պահես և լաւ կը կերա-
կրես, իրենց վիճակը իրենց ձեռքով գրել կու-
տաս և իրենց կնիքով կնքած՝ կը դրկես զինորական
հրամանատարին և մէկ քանի յայտնի անձերու: Բայց
մէջերնիդ պէտք է լաւ տաճկերէն գիտցող ըլլայ, որ
կարգայ այդ գրութիւնը կրնայ ըլլալ որ գերիները
սուտեր գրեն: Գերիները երբէ՛ք ազատ չես թողուր և
կը սպասես, թէ ի՞նչ դիրք կը բռնէ քու դէմ կառա-
վարութիւնը:

ՄԱՐՏԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

ԵՒ

ՆԿԱՑՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԶԲՈՒՅԹՆԵՐՈՒ ՀԱՅԴՈՒԿԱՅՑԻՆ ԿԵԱՆՔԸ — ԶԻՆԸ ՈՐ-
Ն Ե՛ Ր, Հայդուկային կեանքը տանողին համար
ամենաբարձր կեանքն է աշխարհիս մէջ, չի
կրցողին համար՝ ամենադժւար կեանքը։ Տաս տարւայ
մէջ չի տեսայ զինւոր մը՝ որ բնական մահով մեռնէր,
ամէնքն ալ շատ առողջ կեանքի մէջ էին։ Վ'ըսեմ որ,
մեր վեհ ծաղկաւէտ սարերու օդերը և հրաշալի աղ-
բիւրներու ջրերը, կերած բանջարեղէնները, կաթն ու
մածունը և իրենց խղճի հանգստութիւնը, իրենց պատ-
ւական հրացանները և ունեցած ոսկեգոյն փամփուշտ-
ները շատ ու շատ կ'օգնէին զինւորներու առողջու-
թեանը։

Բայց այս պատասխանատու կեանքին մէջ՝ իւրաքան-
չիւր զինւոր պարտաւոր է՝

1. Խիստ գաղտնապահ ԸԼԼալ։
2. Անպայմանօրէն ենթարկւիլ գործի պահանջած
կարգապահութեան (գիսցիպլինին):

3. Վարք ու բարքով մաքուր և անարատ մնալ։
4. Իրարու մէջ սուտ չը խօսիլ։
5. Զինւորական Խորհուրդի գաղտնիքները իմանալու
չի հետամտել քանի որ արգէն ձեզի վերաբերեալ
խղճիրները կը յայտնեն, իսկ ձեզի չի վերաբերած
գործը իրենց մէջ կը պահեն։

6. Իրարու վիրաւորական խօսքեր չըսել։ Եթէ պատահի այդպէս դէպքեր, խռով չի մնալ, այլ կէս ժամշանցած հաշտւիլ։ Եթէ ձեր խռովութիւնը մէկ օր տևէ, դուք արժանի չէք ըլլար յեղափոխական անունը կրելու։

7. Պահապանութեան ժամանակ խիստ զգոյշ ըլլար, չի քնանալ, չերգել չի ծխել, իրարու հետ բարձր ձայնով չի խօսիլ, լուցկի չի վաւել կրակահան չի զարնել։

8. Զէնքերն ու փամփուշտները մաքուր պահել։

9. Հրացանի մանր մասեր կամ փամփուշտ չի փխել իրարմէ։

10. Զէնքերը վրայէն վար շառնել առհասարակ և առաւօտուն արշոլուսին ամէնքն ալ պատրաստ ըլլան։

11. Առանց հրամանի ուեւ տեղ չ'երթալ։

12. Պիտի ներկայանան անանկ պայմաններ՝ ուր շատ ժամանակ ձեր ռազմամթերքն ու պաշարները դուք պիտի շալկէք և փոխադրէք որոշեալ պահեստները. շատ անգամ ալ պիտի պատահի, որ ձեր հացն ու կերակուրը դուք պիտի եփէք և ձեր լաթերը դուք պիտի լւաք։ Այս ամենը պէտք է անէք անտրտունջ։

13. Ժողովուրդին հետ սիրով և քաղցրութեամբ պիտի վարւիք. Եթէ ժողովուրդէն անհատ մը ձեզի վիրաւորական խօսք ըստ, իրաւունք չունիք ձեռք բարձրացնելու, — կարող էք ձեր պետերուն բողոքել և անոնք հարկ եղածը կը կարգադրեն։ Փոխադարձաբար ժողովուրդն ալ իրաւունք չունի զինւորին վրայ ձեռք բարձրացնելու. կարող է բողոքել զինւորներին պետերուն և անոնք հարկ եղած պատիժը կուտան։

14. Առանց բանաւոր պատճառի խումբէն հեռանալու իրաւունք չունիք. Եթէ Զինւորական Խորհուրդը յարգեց ձեր պատճառները, ապահով միջոց ցոյց տալով՝ ձեր ուղած տեղը կը զրկէ ձեզ. իսկ եթէ պատերազմական դրութեան մէջ էք, ձեր հեռանալու պատ-

Ճառները ո՞րքան ալ յարգելի ըլլան, հեռանալու իրաւունք չունիք. եթէ հեռանաք, գործը դաւաճանած կ'ըլլաք:

15. Առանց խմբապետի հաւանութեան՝ անհատապէս թղթակցելու իրաւունք չունիք: Ասոր պատճառն այն է, որ նախ գաղտնիքներ կրնան երեան ելնել և երկրորդ՝ կարող է նամակը բռնւիլ և անկէ ահագին վտանգ յառաջ գալ: Ուստի պէտք է խմբապետին հարցնէք. եթէ նամակը անվտանգ է և գործին չի վերաբերիր՝ խմբապետը պարտական է ինքն ուղարկել. իսկ եթէ անյարմար է — չի զրկեր:

16. Կերակուրի և հագուստի համար խստապահանջ պիտի չ'ըլլաք. ամէն մարդ մտածելու է հասարակութեան դրամներուն վրայ և շո այլութեամբ ծախսելու չէ:

17. Զեր բարեկամներէն կամ տունէն ինչ որ ընծայ ստանաք, պէտք է յանձնէք ձեր խմբապետին, որը տեսնելով թէ ձեզմէ որո՞նք պէտք ունին և որո՞նց յարմար է — անոնց կուտայ:

18. Զեր հագուստի կամ ուտելիքի մասին խստապահանջ պիտի չըլլաք: Մեր ամենակարեոր պիտոյքներն են՝ փամփուշտ, վառօդ, գնդակ, կապսիւլ, պահեստի պաշար, փամփուշտ լեցնելու գործիքներ, ոտամաններ, գուլպայ: Բայց ձեր տոպրակներէն ուտելիքը ամէն ժամանակ պակաս չընէք: Ուտելիքին պէտք է հաւասար նայէք: Խնձոր մ' ալ ունենաք, բաժնելու էք: Իսկ կերակուր կերած ժամանակ՝ բոլոր զինւորները տասնեակտասնեակ պիտի նստին և տասնապետներն ալ իրենց տասնեակներուն հետ: Տասնապետները՝ կերակուրի ժամանակ՝ առանձին պէտք չէ որ նստին:

19. Ոգելից ըմպելիքները արգելւած է խումբերուն, հետեաբար պէտք չէ երբէք գործածէք: Եղեր է ժամանակ, որ ժողովուրդը խմցուցեր է տղայոց, միւս կողմէն ալ մատնիչը մատներ է կառավարութեան:

ՅՈՐԴՈՐՆԵՐ .— Զի՞նւորնե՛ր, չի կարծէք թէ խըմ-
բապետութեան մէջ մեծ փառք մը կայ: Ընդ-
հակառակ՝ խմբապետը ամբողջ խումբին ծա-
ռան է և բոլոր մտահոգութիւնը իր վրայ ծանրացած
է. զի՞նւորներուն կեանքի ապահովութիւնը, գործերի
մէջ ունենալիք հեռատեսութիւնը, կառավարութեան
ընելիք գաւերը նախատեսելը, ժողովուրդը զի՞նելու
խնդիրը, զի՞նւորներու պիտոյքները, կոիւներու մէջ ունե-
նալիք քաջութիւնը, քիչ զոհ տալով կամ ամենեին
զոհ չի տալով կոիւէն դուրս գալը և ունեցած ճար-
պիկութեամբ երկար տարիներ գործ շարունակելը—այս
ամէնը խմբապետին հոգալու բաներն են: Այս բոլո-
րին հետ կապ ունի անշուշտ ժողովուրդն ալ քանի որ
առանց անոր քաջալերութեան և գործնական մասնակ-
ցութեան՝ ոչինչ չենք կրնար ընել:

Կը պատահի որ ձեր խմբապետը զանազան մտա-
տանջութիւններով գրգռւած՝ բոլորովին անտեղի՝ մէկ
կամ երկուքիդ վրայ բարկանայ և անարդար քայ-
լեր առնէ: Զըլլայ որ վիրաւորւիք: Իհարկէ՝ դուք երբ
մէկ մտածէք, անիկա ստիպւած է հարիւրը մտածել
ագոր համար ալ դուք պէտք է զիջող ըլլաք, չի վի-
րաւորւիք և չի խոռվիք: Առհասարակ բոլոր ընկերնե-
րըդ պէտք է իրարու վրայ ցաւիք ու գուրգուրաք. այս
պիտի ըլլայ ձեր գլխաւոր ազնւութիւններէն մէկը:
Խմբապետն ալ զգալով որ իր ըրած յանդիմանութիւն-
ներն ու վիրաւորանքը անտեղի էր՝ պիտի ջանայ անմի-
ջապէս զի՞նւորին սիրտը առնել:

Թէ կուի ժամանակ և թէ խաղաղութեան՝ միշտ
նայեցէք ձեր խմբապետին, տեսնելու համար թէ՝ ի՞նչ-
պէս գործ կը վարէ, որպէսզի դուք ալ հետզհետէ
փորձառութիւն և հեռատեսութիւն ձեռք բերէք:

Ի հարկէ ժողովուրդին մէջէն բարեկամներ կունե-
նաք. ձեր ման եկած ժամանակ միշտ զանոնք հարց ու

փորձ ըրէք: Երբ որևէ վտանգաւոր լուր մը լսէք ընդհանուր գործին կամ խուժքին վերաբերեալ, անմիջապէս յայտնեցէք ձեր խմբապետին կամ տասնապետներուն: Եթէ նոյնիսկ այդ պատմւածը սուտ ալ ըլլայ, յայտնեցէք ձեր պետերուն անոնք այդ հարցը կը քըննեն մանրամասնութեամբ և պէտք եղած զգուշութիւնները կ'ընեն:

ԶԵՆՔԻ ԳԱՐՄՇԱԾՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԽՆԱՄՔ. — 1. Երբ ճամբորդութենէ մը հասաք ձեր բնակած տեղերը՝ ձեր մոսինին մէջէն փամփուշտները դատարկեցէք: Բերդանի կամ որևէ փամփուշտ առանող ուրիշ հրացանի մէջ երբէք փամփուշտ չի դնէք, ուր որ ըլլայ՝ վտանգ պատահած ժամանակ շատ դժւար չէ փամփուշտ դնելը: Չեր բնակած տեղը հասնելնուդ պէս՝ բոլոր հրացանները դատարկելէ ետք, նաև շատ լաւ մաքրեցէք և զատւորներն ալ կախեցէք, որպէսզի զսպանակները (պրուժինները) չի թուշանան:

2. Հրացանները մաքրած և փամփուշտները մէջը փորձած ժամանակնիդ՝ դատարկ ըլլայ հրացանը թէ լեցուն՝ պէտք է սովորութիւն ընէք բերանը դէպի վեր բռնել: Եթէ ընկեր մը, նոյնիսկ դատարկ հրացանին բերանը ընկերոջ մը ուղղէ կամ ժողովուրդին — խիստ յանդիմանելու, մինչև անգամ պատժելու է: Դժբաղդութիւնը չի պատահած ատեն՝ խօսել ու հրահանգել, եթէ ոչ՝ երբ ընկեր մը կամ ժողովուրդէն անհատ մը վիրաւորւեցաւ ու սպանւեցաւ, կուզէք փոխարէնը սպանեցէք այն ընկերը, որուն ձեռքէն բացւեցաւ կրակը — ի՞նչ օգուտ: Այս կէտը լաւ ականջնիդ պահեցէք: Ընկերասպան մը մինչև վերջին շունչը պէտք է խզճով տանջւի՝ եթէ զգացումի տէր է:

3. Խաղաղ ժամանակ՝ բարակ թոկի վրայ անցուցէք

լաթ մը և հրացանները անպէս մաքրեցէք, իսկ կուի ժամանակ՝ շիշով մաքրեցէք։ Բայց փամփուշտ դրած տեղը խիստ զգուշութեամբ մաքրելու է. երբ մազաշափ վիրաւորես այդ տեղը՝ կրակած ժամանակ փամփուշտը վիրաւոր դուրս կը հանէ, մինչեւ անգամ կարող է փամփուշտը կտրել։ Այս կէտը լաւ մտքերնիդ պահեցէք։ Ա'լսէք թէ՝ „Հրացանս աւրուաւ. լաւը չէ“, չէք ըսեր թէ՝ „Մենք աւրեցինք“։

4. Հրացանները քանդած և սարքած ժամանակնիդ՝ զգուշացէք որ քանդիչի քթով չի վիրաւորէք վինդերու գլուխները։ Ահիսդ քանդելու համար՝ նախ քանդիչին բերանը լաւ պէտք է ըլլայ. յետոյ՝ թէ քանդած և թէ սարքած ժամանակ երբ քանդիչը վինդի գլխուն անցուցիր, պէտք է ձեռքդ ուղիղ պահես և թեգ ամուր, որ քանդիչն պարապ չի դառնայ։

5. Երբեմն կը գլորիք ցեխոտ կամ հողոտ տեղեր, հրացաններուդ բիթը կը մտնայ ցեխի կամ հողի մէջ — պէտք է նայիք ու մաքրէք, եթէ ոչ՝ բան մը կը պատահի և կրակած պահուն հրացանի խողովակը կը պայթի։ Երբեմն ալ ձմեռը լաթ կանցնէք հրացանի բերանը և կը մոռանաք. այդ ալ վտանգաւոր է։

6. Ձմեռ ժամանակ ձեր հրացաններու զատւորներուն վրայ մուշամպայէ կտորներով ծածկոյթ շինեցէք, անցուցէք վրան և կոճակներով կոճկեցէք. բայց ո՛չ բոլորդ։ Խմբի առջևէն գացող չորս հոգիները պէտք չէ անցնեն այդ ծածկոյթը և հրացաններու բերանը պէտք չէ լաթով գոցեն. տեսար յանկարծ թշնամի պատահեցաւ — առաջին կրակը միշտ պէտք է ձեզմէ բացւի թշնամիին վրայ։

7. Քովերնիդ պատրաստ ունեցէք հրացանի աւելորդ մանր մասերէն։ Խւղամաններն ալ միշտ լեցուն և հըրացան մաքրելու շորը պատրաստ ըլլալու են։

8. Ամառը եթէ ողնի պատահի՝ անոր իւղը առէք

և պահեցէք ձմեռւան համար, Հրացանի սիւրմէներուն
(զագւոր) ողնու իւղը քսելուն պէս՝ մեքենայի նման
կը բանի. ասիկա փորձւած է: Ողնու իւղի հետ խառ-
նեցէք քիչ մըն ալ կազի իւղ: Միւս իւղերը հրացանի
զագւորը կը պաղեցնեն, որ շատ դժւարութեամբ կը
բանի:

9. Ամենքնիդ ալ, պարտաւոր էք փամփուշտ լեցնելը
շատ լաւ սորվիլ:

ԶԳՈՒՇՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ

1. ԼՈՒՄԻՆ ԳԻԾԵՐԸ:— Լուսնակ գիշերները ձեր հը-
րացանները ուսերնուդ չի գնէք, որ չի փայլին.
Կամ բռնեցէք կողքերնուդ և փայտի կողմն
ըրէք դէպի լուսինը, կամ թէ գրկեցէք և այնպէս
տարէք: Իսկ դուք ալ հագէք ճերմակ վարտիկ մը և
ճերմակ երկար շապիկ մը՝ վարտիկին վրայ թողնւած.
Լուսնի լոյսով ճերմակը շատ չի երեար, մինչդեռ սեր
շատ շուտ կը նկատւի, որով թշնամին կրնայ նշան առ-
նել ձեզի: Ուութ ժամանակ երբ ճամբորդէք, սե լա-
թեր հագէք:
2. ԿՐԱԿ՝ ԳԻԾԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿ:— Ուր որ ալ ըլլաք, գի-
շերը կրակ չի վառէք, մանաւանդ սարերու գտ-
դաթը: Կը պատահի որ լուսաբացին կը հաս-
նիք որեւէ տեղ մը, ամբողջ լաթերնիդ թրջած կ'ըլլայ
քրտինքէն, գլուխներէդ գոլորշին կելնէ, նստելնուդ պէս
կը սկսիք դողար: Եթէ փոխելու շապիկ ունիք՝ փոխե-
ցէք, բայց ո՛չ ամենքդ մէկանց. մասմաս հանեցէք և
փոխեցէք ձեր շապիկները: Երբ արել ծագեցաւ և կը-
րակի պէտք ունիք, չոր փայտով կրակ ըրէք, որպէսզի
ծուխը չերեար:
3. ԱՆՏԱՌԻ ՄԵԶ:— Փոքր տարածութիւն ունեցող
անտառի մէջ չի մտնէք պահւելու: Մեծ տա-
րածութիւն ունեցող անտառի մէջ պահւընե-
ցէք առանց հարահրոցի: Կարող է պատահիլ, որ ձեր

մտած անտառը գան խուղարկեն. բայց խուղարկողները ներս չեն մտներ, կը վախենան, հետեւաբար վարպետութեան կը դիմեն—քանի մը հրացան կը պայթեցնեն և իրարու կը պօռան թէ՝ „Այստեղ են, այստեղ, հայ, փախա՞ն...“: Զըլլայ որ խաբւիք ու ձեր տեղէն շարժիք. ներսէն դուրս կը տեսնեի, բայց դուրսէն ներս չի տեսնեիք: Եթէ մինչեւ անգամ մատնութիւն եղած ըլլայ՝ մի՛ վախնաք, թշնամին հազարաւոր ալ եղած ըլլայ, չի կրնայ ներս մտնել: Իրարմէ շատ հեռու-հեռու չի նստիք. ձեր նստած տեղերը քիչ մը փորեցէք, ցածցուցէք՝ դիրքի համար: Անտառ մտած ժամանակնիդ ալ ոտքի հետքեր չի թողուք:

4. ԳԻՒՂԷՆ ՀԱՅ ԱՌՆԵԼՈՒ ԱՏԵՆ.—Գիւղէն վստահելի անձերու կը պատւիրես և տեղ մը կ'որոշես որ, խումբին հաց բերեն: Որոշած տեղէդ երկու հարիւր քայլ հեռուն երկու զինւոր կը թողուս, որ սպասեն հաց բերողին, իսկ դուն ամբողջ խումբը կը հեռացնես երկու-երեք հազար քայլ՝ դիրքաւոր տեղ մը և կը տեղաւորես: Երբ գիւղացիք հացը բերին որոշած տեղը, այն երկու զինւորները կ'առնեն և կը բերեն ձեզ մօտ: Զեզի հաց բերող գիւղացիները պէտք է մնան՝ մինչեւ որ կէսօրն անցնի: Իսկ եթէ նոյն ժամանակ խուղարկութիւն կայ և ձեր մօտակայ տեղերը զօրք են հաւաքւած, այն ատեն հաց բերողները թող ձեզի մօտ մնան մինչեւ իրիկուն: Երբ իրիկունը զանոնք զրկես գիւղ, մութը գալուն պէս ինքդ ալ խումբով փոխադրւէ ուրիշ յարմար տեղ մը, առանց հետքդ ցոյց տալու կամ նշան թողելու:

5. ԳԻՒՂԷՆ ՄԵԿՆԱԾ ԱՏԵՆ.—Որևէ գիւղ, օրինակ կը մնաս երկու օր և կ'ուղես այդ իրիկունը դուրս գալ բայց այնպիսի գործ մը կը պա-

տահի, որ ստիպւած կը լլաս օր մըն ալ մնալ: Մնացած տեղդ ալ հարիւր տնւոր է և ամբողջ գիւղը իմացած է քու այդտեղ ըլլալդ: Ի՞նչ պէտք է ընես:—Երբ երկու օրը լրանայ, կանչէ՛ գիւղէն քանի մը յայտնի մարդիկ, խօսիր, խրախուսէ և ժամը շորսի ժամանակ դուրս եկուր գիւղէ, բոլորը կը տեսնեն որ դուն քու խմբովդ գացիր ուրիշ տեղ մը: Գիւղէն քառորդ ժամ մը հեռանալէ եաք, յարմար տեղ մը նստիր: Նախ քան գիւղէն հեռանալը՝ տեղական երեք հաւատարիմ տասնապետներու կ'ըսես՝ „Աերագառնալով՝ ես ձեր տուները պիտի մնամ կամ ձեր մարագները, ձեզմէ զատ ուրիշ ո՛չ ոք պէտք չէ իմանայ“: Անոնք ձեզի համար տեղ կը պատրաստեն և շները ներս կ'առնեն: Դուք գիւղի եզերքը նստած տեղերնիդ կը մնաք կէս ժամ կամ մէկ ժամ, յետոյ կը գառնար նորէն նոյն գիւղը ու կը մնաք ձեր ամենավստահելի մարդոց տուները: Հետևեալ օրը գործդ կը տեսնես ու կը հեռանաս:

Առհասարակ գիւղէ մը ուրիշ գիւղ երթալու ժամանակ, եթէ արևելք պիտի քալես գիւղէն դուրս ելլելով նախ գնա՛ դէպի արևմուտք և ապա գարձիր արևելք, որպէս զի գիւղացիք չի տեսնան թէ ո՛ր կ'երթաս: Երթալիք իսկական տեղը իմացուր միայն գիւղի խմբապետին, անկէ զատ ուրիշ մարդ թող չ'իմանայ: Իմացուր նաև բու գաղտնապահ լրտեսիդ: Ասոնց ալ յայտնելուդ պատճառն այն է, որ եթէ միւս օրը բան մը իմանան՝ անմիջապէս քեզի լուր տան:

6. ԶՐԵԲՆ ԱՆՑՆԵԼՈՒ ԱՏԵՆ—Խումբը ջրերէն անցած տաեն՝ ամէնքը մէկէն ջրի եզերքը գալու չեն: Երկու հոգի թող հանւին, իսկ շորսը նըստին եզերքը: Առաջին հանւողները ջրին վարժ ըլլալու են, որոնք արագ կերպով գետին միւս կողմը անցնելով՝ նայեն չորս կողմերնին և շուտով լաթերնին հագնին ու

աւելի՛ հեռուները դիտեն: Եթէ քար կայ — նստին քարերու ետև, եթէ բուլ (թուփ) կայ — բուլերու մէջ նստին և սուլեն: Ջրին միւս ափը գտնւած չորսն արդէն պատրաստ են՝ կ'անցնին. անօնց ետեւէն ալ կ'անցնի խումբը: Զուրերէն անցնելու գործը արագ պէտք է կատարէք: Եթէ ջուրը քիչ է, իրար շալկեցէք, որ շուտ անցնիք: Փամփուշտ չի թափէք այդ տեղ: Եթէ գետի եղերըն աւազուտ է, մէկ քայլի վրայ քալեցէք, որ ոտքերնուդ հետքերը շատ չերևին:

7. ԿԻՐՃԵՐՆ ԱՆՑՆԵԼՈՒ ԱՏԵՆ.—Խումբը առ հասարակ կիրճերը չի մտցնել՝ երբ երկու կողմի սարերը շատ անառիկ և բարձր են: Խսկ եթէ հարկ կայ անպատճառ կիրճէն անցնելու, այն ատեն չորս կամ վեց տղայ՝ լեցուցած հրացանները ձեռքերնին, թող արագօրէն կիրճին մէջէն անցնին միւս կողմը: Երբ տեսաք որ ոչինչ չի պատահեցաւ և նկատեցիք որ անցած են, խումբը ցրւած կազմով անցնելու է կիրճէն: Եթէ աչքի առաջ ունիս որ, օրինակ, դաւադրութիւն մը եղած է և թշնամին դիրք սռնած՝ առաջքդ կը սպասէ, առջևէն մի՛շտ դրկէ երկու կամ երեք զինւոր, որոնք շատ լաւ ծանօթ ըլլան այդ տեղերուն և միաժամանակ ճարպիկ. դուն ալ խումբին հետ 50—60 քայլ ետեւէն գնա՛:

8. ԳԻՒԴ ՄՏՆԵԼՈՒ ԱՏԵՆ.—Եթէ գիւղէ մը պիտի փոխագրւիս ուրիշ գիւղ մը, իրիկւան մօտ լուր տուր երթալիք գիւղիդ խմբապետին. անիկայ իր գիւղը գտնւած տեղական զինւորներով գիւղի շուները ներս կ'առնէ, որպէսզի չի հաջեն ձեր վրայ և նոպ տարն ալ (պահապան) կերպով մը կը խարէ և կը տանի հաւկիթ, մածուն կերցնելու և ձեր տեղերը կորոշէ: Գացածիդ պէս՝ տասնեակ-տասնեակ կը

ցրւես որոշւած տեղերը: Եթէ տեղ մը անյարմար է,
փոխել կուտաս, իսկ եթէ տեսնես որ պահապանները
առ հասարակ վնասակար են ձեզի համար, կը յայտա-
րաբես որ հեռանան գիւղէն. անոնք իսկոյն կը հեռանան:

9. ԳԻՒՂԻՆ ՄԵԶ.—Ինչ գիւղի մէջ ալ ըլլայ խումբդ
—տասնեակ-տասնեակ կը ցրւես զանոնք հօն:
Եթէ մէկ տասնեակ ունիս, դարձեալ երեք
տեղով պէտք է նստին և նստած տներու դռները իրա-
րու դիմաց գտնւին, որպէս զի զիրար պահեն. Երբ պա-
տահմամբ կամ մատնութեամբ պաշարւին —միւսները
անմիջապէս դուրս կուգան և կը զարնեն՝ պաշարւած
ընկերներն ազատելով: Իսկ եթէ մէկ տեղով նստիք և
պաշարւիք, թշնամին իր հետ պատրաստ ունի կազի
իւղը, ձեր տան բոլորը խոտ կը լեցնէ և կազի իւղ թա-
փելով տան վրայ՝ ձեզ կրակի մէջ կը թողու:

10. ԿԱՄՈՒՐՁ ԱՆՑՆԵԼՈՒ ԱՏԵՆ.—Թուրք զօրքերը
երբեմն կամուրջները կը պահեն: Երբ մօտե-
ցար կամուրջին՝ չորս մարդ զրկէ քիչ մը ա-
ռաջ. այդ չորսը թող նայեն բոլորտիքը ու կամուրջի
տակը, իրենց հրացանները լեցուցած՝ պատրաստ վիճա-
կի մէջ: Յետոյ կամուրջի վրայէն չորս հոգի կ'երթան՝
իրարմէ անջատւած: Եթէ միւս գլուխը մարդ ըլլայ՝
կը հարցնեն այդ չորսին — „Ո՞վ էք“: Թող պատասխա-
նեն — „Զինւորներ ենք, դուրս ելէք ճամբայէն, Մէհ-
մէդ չաւուշ՝ կամ Հասան չաւուշ՝ վուրմա“ և այլն
ըսելով: Կամուրջի վրայ գացողները ծռելով գաղտնի թող
երթան և երբ մօտեցան միւս գլխուն՝ արագ-արագ
վազեն անցնին: Եթէ գիւղացի մարդիկ ունիս հետդ՝ ա-
նոնք թող առաջ անցնին: Կարելի է նաև կամուրջին
շրջակայ գիւղերէն ուրիշ մարդու միջոցով հարցնել թէ՝

կը պահե՞ն կամուրջը և կամ քանի՞ հոգիով և այլն,
և ըստ այնմ որոշեցէք ընելիքնիդ:

11. **ՓՈՇՏՈՑ ՃԱՆԱՊԱՐՀԵՒՆ**—Երբ փոշիոտ, նեղ ճա-
նապարհով կ'երթաք, խումբի վերջապահները
ծառի կանաչ ճիւղ մը թող կտրեն և իրենց
ետևէն քաշեն, որ հետքերը կորսւին:

12. **ԴԻՐՔ 2ԵՎԱԾ ՏԵՂԸ**—Այն տեղ՝ ուր դիրք չե-
կայ—խումբով չի պիտի նստիլ ծխելու կամ
հանգստանալու, չի պիտի թողնել որ ոտքի ձայն
հանեն ու բարձր ձայնով խօսին կամ հազան:

13. **ՀՈՎԼԻՏՆԵՐԸ 2Ի ՄՆԱԼ**—Առ հասարակ հովիտ-
ները* չի մնաք հանգստանալու, ըսելով թէ
„Սարի գագաթը ջուր չի կայ, հով չի կայ,
երթանք արևուն տակ խաշի՞նք“: Եթէ կուղես խումբը
չի վտանգել, պէտք է սարի գագաթը մնաս: Զ.րի հա-
մար յատուկ տիկեր կան, խումբը թող երկու հատ հետն
ունենայ կարգով կ'երթաք, ջուր կը բերէք և կը խմէք:
Եթէ սարի գագաթը ըլլաս՝ չորս կողմգ թէ աչքով
և թէ դիտակով կը տեսնես, յանկարծակիի չես գար-
իսկ եթէ հովիտի մէջ պաշարւիս թշնամիներով—բո-
լորդ ալ կը կոտորւիք, առանց մէկ թշնամիի քիթ ա-
րունելու: Իսկ եթէ սարի գագաթը պահապան գնես
և գուն հովիտը մնաս և պահապանները քեզ լուր տան
թէ թշնամին կերեայ, գուն պէտք է արագօրէն բար-
ձրանաս սարի գագաթը: Աւելի լաւ է մի՛շտ բարձր
տեղեր մնալ:

14. **ԽՈՒՄԲԵՐԸ՝ ԳԱՐՈՒՆ ԺԱՄԱՆԱԿ**—Գարուն ժա-
մանակ ջանա՛ գաշտը մարդ չի զրկել, եթէ
զրկես ալ՝ սարի ստորոտները զրկէ և շուտով

* Հովիտ Սամոյել լեզուով ձոր կը նշանակէ:

վերադարձնել տո՛ւր։ Ինչ որ գործ ունիս՝ տեղացի ժողովուրդին ձեռքով ընել տո՛ւր։ Պատճառն այս է, որ գարունը շատ ցեխ ու ջուր է դաշտը, և գետերէն տուփերով անց ու գարձ կընեն։ Կառավարութիւնը այդ տոփերի վրայ ալ քիւրդ հսկողներ կը դնէ ձեզի համար։ Եթէ բան մը պատահի զինւորներուդ՝ շատ դժւարութեամբ կ'ազատւին. օրինակ, չորս ժամւայ ճանապարհը ութ ժամէն հազիւ կարող են երթալ և երկրորդ օրը հետքերնին շատ լաւ կը տեսնեի, որով շուտ կը հասկըցւի տեղերնին և կոիւր կը կրկնեի։

15. ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ ԶՄԵՌԸ.—Երբ ձմեռ ժամանակ դաշտին մէջ կոիւր ունենաս, իրիկունը անցիր սարի ստորոտը գտնւած այն գիւղը՝ որ լաւ դիրք ունի։ Երբ տեսնես, որ սարը բուք է և անկարող ես անցնիլ մնացի՛ր տեղդ, աւելի լաւ է կուփը քան թէ բոլոր զինւորները տանել սարը և խեղդել։ Սարէն անցնելու ճամբայ չեղած ատեն, գիւղէն քանի մը տղայ վերցուր լաբաններով։ Լաք անները փայտէ գործիքներ են, շինւած ոտքերու համար, որոնք ձիւնի մէջ չեն խրիր. անոնց հետքով դուք հանգիստ կերթաք։ Եթէ այդպէս չընէք չէք կրնար երթալ, մինչեւ մէջքերնիդ ձիւնի մէջ կը խրիք, կարող էք նաև ձիւնի հիւսի տակ մնալ և բոլորդ ալ խեղդեիլ։ Սարի կողերով կամ հովիտներով անցած ատեննիդ՝ ամբողջ սարի ձիւնը կը կոտրի և ձեզ կը լեցնէ հովիտը, կը սպաննէ։

Չմեռ ժամանակ առ հասարակ հետերնիդ ունեցէք նաճախներ (տապար), որոնք զէնքի տեղ ալ կարելի է գործածել երբ ձիւնը սառած ըլլայ, ոտքերնիդ չի բռներ, կը սահիք և կերթաք անդունդ մը. այն ատեն այդ նաճախով առջեկն գացողը կը կոտրէ սառոյց գարձած ձիւնը և ոտնատեղեր կը շինէ ու դուք հանգիստ

կը քալէք: Հրացաններու կոթերը ձիւնին չը զարնէք
հետք կը թողու և դուք ձեզ կը մատնէք:

16. ԶԻ՞Ն՝ ԽՈՒՄԲԻ ՀԵՏ. — Խմբապե՛տ, ԵԹԷ ԽՈՒՄԲԻԴ
ՀԵՏ ՁԻ ԿԸ ԳՏՆԼԻ և ՃԱՆԱՊԱՐՀ պիտի ԵՐ-
ԹԱՍ 8 ԿԱՄ 10 ԺԱՄ, ԴՈՒՆ ԱԲԵՏՔ չէ որ ՁԻ
ՆՍՏԻՄ. Աւելի տկար ընկերները Թող ՆՍՏԻՆ: ԶԻՆԼՈՐ-
ՆԵՐԸ ՔԵՂ յարգելու համար կ'ըսեն. „ԵՂԻՐ, ՆՍՏԷ ՁԻՈՒՆ“,
Բայց դուն լսելու չես անոնց, որ իրաւունք ունենաս
ՔՈՒ ՔԱՅԼՈՎԴ ՔԱԼԵՑՆԵԼՈՒ զինւորները և չի լու-
սացած՝ տեղ հասնես: ԵԹԷ ՆՍՏԻՄ՝ զինւորները մտքե-
րովնին կ'ըսեն. „ԻՆՔԸ ՆՍՏԵՐ է ՁԻՈՒՆ և անխղճօրէն
մեզ կը հրամայէ ՔԱԼԵԼ“: ԵԹԷ չի ՔԱԼԵՑՆԵՍ ու ինքդ
ալ չի ՔԱԼԵՍ՝ կը մնաս բրդերու մէջ, կամ արել կը
ծագի և ամէն մարդ կը տեսնէ ձեզ. շատ կարելի է
այդտեղ դիրք ալ չունենաս և չի ՔԱԼԵԼՈՒ պատճառով՝
ԽՈՒՄԲԸ ՎՄԱՆԳԵՍ: ԵԹԷ այդ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ մնալու յար-
մար տեղ ունիս՝ մնա՛, շատ մի՛ նեղիր ԽՈՒՄԲԸ: Շատ
կարելի է 8 կամ 10 ժամ ՔԱԼԵԼԷՆ վերջ հասնիք ու-
րոշած տեղերնիդ, բայց լուսաբացին ձեզ ՃԱՄԲՈՐԴՆԵՐ
կը տեսնեն և լուր կուտան կառավարութեան: Կառա-
վարութիւնը զօրք կը դրկէ ձեր վրայ և դուք յոգնած.
ջարդ ու փշուր եղած՝ անքուն, կուի կը բռնւիք ու
չէք կրնար շարժել և կոիւէն վերջ, երկրորդ գիշերը
նորէն պիտի ՔԱԼԷՔ՝ որոշած տեղն հասնելու համար,
որովհետեւ ԵԹԷ հոտ մնաք՝ բոլորդ ալ կոչնչացնեն:

ԶԳՈՒՇՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. ԾՊՏՒՄԾ ԾԲԶԻԼԸ: — Այն տեղերը և շրջանները՝
ուր երկար ժամանակ գործ ունեցած ենք, երբ
որևէ ինտելիգենտ ընկեր ծպտւած ման գայ,

շուտով կը ձերբակալւի. օրինակ՝ հինգ տարեկան քուրդ լամուկ մը երբ տեսնայ՝ կը հարցաքննէ և կ'ըսէ. „Աւէ ֆլլայէ ջան ֆիդան պու“: Իսկ այն շրջանները՝ ուր յեղափոխութիւն չէ եղած, կարող են ծպտւած ման գալ և երկիրը ուսումնասիրել. կազմակերպել փոքրիկ խմբեր և ասով հող պատրաստել:

2. ԶԳՈՒՇԱՑԻՐ ԹՈՒԽԱԿԱՈՐԻԵԼՔ. — Առհասարակ ըղ-
գուշացիր քու ժողովուրդէդ: Երբ մէկ քանի
կուիւներու մէջ յաջողութիւն ունենաս՝ կառա-
վարութիւնը կը դիմէ հետեւեալ փորձին. — Լրտեսներու
միջոցով կ'աշխատի քեզ, խմբապե՛տ, կամ քեզի հետ
նաև ամբողջ խումբդ թունաւորել, և յետոյ՝ նոյն լրր-
տեսներու միջոցով՝ յարձակել ձեր վրայ: Ամէն տեղ
զգուշացիր հաց կերած ատենդ, ինչպէս նաև մասնաւոր
մարդոցմէ նւէր զրկւած ուտելիքներէն, ըմպելիքներէն
և ծխելիքներէն: Մինչեւ որ իսկութիւնը չիմանաս, ոչ
դուն կեր, և ոչ ընկերուդ թող որ ուտեն:

3. ԶԳՈՒՇՈՒԹԻՒՆ ԼՐՏԵՄՆԵՐԻՆ. — Այն անձերէն կամ
անհատներէն, որոնք չէք ճանչնար, որոնք ձեր
սահմաններէն դուրս գտնւած մարդիկ են —
զգուշացէք. անոնց ներկայութեան չերևիք: Եթէ տես-
նէն ձեզ, իսկոյն բռնեցէք և պահեցէք քովերնիդ. Հար-
ցուցէք թէ ո՞ր տեղացի են, ի՞նչ է անուննին, ազգա-
նուննին ևայլն: Եթէ տեղացիներ ճանչնան ու ձեզ
վստահացնեն — բա՛ց թողէք: Կառավարութիւնը երբեմն
մարդիկ կը զրկէ մուրացկանի ձեռվ. դուք ալ կը երդ-
ճաբ և „մուրացկան հայ մըն է“ ըսելով՝ ազատ կը թո-
ղուք. ան ալ կ'երթայ տեսածը կը պատմէ: Երբեմն ալ
ոչխար, տաւար գնողներ կը զրկէ. Եթէ անծանօթ են,
անոնց ալ չի հաւատաք:

ԿՈՒԻԽՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ԱՆԴՐԱԺԵՇՑ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ

1. ԴԻՐՔԵՐ.—Փոքրիկ խմբերը պէտք է դրկես այն գիւղերը, որոնք սարի ստորոտները կը գտնւին և լաւ դիրքեր ունին: Երբ իրիկունը գիւղ հասնին՝ անմիջապէս տասնապետները նայելու են դիրքերը, և պէտք եղած տեղերը՝ գաղտնի կերպով դիրքեր շինել տալու են տեղական պահեստի զինւորներուն ձեռքով, այնպէս որ գիւղացիք չիմանան: Ամէն անգամ առաջուց պէտք է որոշել թէ՝ ո՞ր զինւորը ո՞ր դիրքը պիտի պահէ: Եթէ այս կանխազգուշութիւնները չընես՝ թշնամին մատնութեամբ կամ խուզարկութեան համար լուսադէմին կուգայ, գիւղին բոլոր դիրքերը կը բռնէ, և յանկարծակի կը յարձակի ձեր վրայ:

2. ԴԱՇՏԻ ՎՐԱՅ.—Դաշտի գիւղերը գտնւած ժամանակ՝ տեղացի զինւորներուն հետ պէտք եղած տեղերը հողէ դիրքեր շինել տուր: Դաշտի գիւղերն առհասարակ դիրքեր չեն ունենար: Եթէ գիւղի շրջականները ծառեր կան՝ դիրքերդ ծառերէն դուրս շինել տուր, որ թշնամին այդ ծառերը քեզմէ չառնէ: Երբ այդպէս չընես, իրիկունը դուրս եկած ժամանակ շատ մարդ զոհ կուտաս: Եթէ գիւղը եկեղեցի ունի, նախօրօք սանդուխը պատրաստէ, որ եկեղեցին տանիքը բարձրանաս ու դիրք շինել տաս: այսպէսով քու հրացաններդ թշնամիին վրայ կախւած կը լլան: Թնդանօթի դէմ հողէ դիրքեր ունեցիր, խրամատներ

(խէնտակ) փորել տուր և առաջներդ հողէ թումբեր
շինել տուր:

3. **ՓՈՍԻ ՄԷՋ.**—Եթէ գիւղը փոսի մէջ է, պէտք է
չորս զինւոր և չորս ալ գիւղացի զրկես թլուր-
ները, որ, պահեն ու նայեն չորսդին: Պառկած
տեղդ գրանն առջեւ ալ պահապան մը ունեցի՞ր: Լոյսը բաց-
ւելուն պէս, երբ կը տեսնես որ բան մը չի պատահե-
ցաւ, եթէ գիւղը հաւատարիմ մարդ ունիս՝ զրկէ բը-
լուրները, որ այն չորսին հետ հսկեն թշնամիին շար-
ժումները և երկուքը անմիջապէս գան լուր տան քեզի:
Անացածները թող սպասեն թլուրներուն վրայ և եթէ
թշնամին դէպի գիւղը գալու ըլլայ՝ նորէն լուր տան
քեզի:

Եթէ գիւղի եզերքները գիւղէն աւելի բարձր լեռ-
ներ կան՝ բեզմէ 200—1000 քայլ հեռու, մարդ զրկէ
հօն ալ, իսկ եթէ աւելի՛ հեռուն ըլլայ՝ մի զրկեր,
գիւղը մնացիր: Նայելով քու քովդ գտնւած զինւորնե-
րու բանակութեանը՝ թէ կրնաս գիւղն ու թլուրները
պահել միասին—լա՛ւ. իսկ եթէ տեսնաս որ գիւղին
գիրքն անյարմար է և դուն ալ այնքան ուժ չունիս որ
գիւղն ու թլուրները կարենաս պահել, այն ժամանակ
հաց ու ջուր առնելու ես հետդ և թլուրները տանե-
լով՝ հօն գիրք բռնելու ես, որովհետեւ երբ գիւղը
թողուս պաշարդ՝ թշնամին կուգայ թէ հացը կ'առնէ
և թէ ջուրը:

4. **ՊԱՀԱՊԱՆՆԵՐ.**—Որևէ գիւղ մնացած ատենդ,
պէտք է պահապաններ դնես քու զինւորներէդ:
Գիւղի ժողովուրդը որպէս թէ ձեր վրայ ցա-
ւելով՝ կ'ըսէ. „Դուք քնեցէ՞ք, մենք կը պահենք“: Բայց
չըլլայ՝ չըլլայ՝ թէ վստահիս. պահապանը քու խումբէդ

պէտք է ըլլայ և մնացած զինւորներն ալ առանց „պատրոնտաշները“ մէջքերէն քակելու՝ պառկելու են:

Խմբապետն ու տասնապետները առաւօտեան դէմ պէտք է վեր կենան և պահապան կանգնին: Եթէ խումբը մեծ է, տասնապետները կարգով պահապանութիւն ընելու են, զինւորներուն վրայ հսկելու, ներսը պառկածներուն նայելու են:

Թէ ապահով և թէ վտանգաւոր տեղեր՝ պահապաններուդ վրայ միշտ լրաբեր ունեցիր, որպէս զի երբ տեսնէ թէ որևիցէ պահապան քնացած է՝ գայ տասնապետին կամ խմբապետին լուր տայ: Այս վերջինները երթալու և իրենց աչքերով տեսնելու են թէ՝ իրօք նոյն պահապանը քնացած է թէ արթուն: Եթէ քնացած է, անմիջապէս զինաթափ ընելու է զայն՝ մինչև որ Զինւորական Խորհուրդը տայ արժանի ու խիստ որոշումը: Եթէ զինւոր մը հիւանդ է զայն պահապան նշանակելու չէ:

5. **ՓԱՄՓՈՒՇՏԻՆԱՅԻՆ ԱՆՎԱՅԵԼ.**—Առհասարակ ամէն զինւոր ունենալու է 300—350 փամփուշտ: Տասնըհինգ տարւան ընթացքին մէջ տեղի ունեցած մեր բոլոր կոխւները՝ հարիւրին իննսուն՝ քիւրգերու հետեղած է: Մինչև կէս օրը՝ անոնք կը զբաղեցնեն ձեզ—առաջ կուգան, ետ կը փախչին և դեռ ուրիշ զանազան ձևերու կը դիմեն: Դուք առանց մտածելու, ոգեսորւած, աջ ու ձախ կը կրակէք: Ժամ մը կուելէ ետք, կը տեսնես որ մէկ պատրոն տաշդ պարպւեր է: Հապաեթէ մինչև իրիկուն այդ ձևով զարնե՛ս՝ բանի՞ պատրոնտաշ փամփուշտ պիտի տրւի քեզի, որ կրակես անխնայ, առանց մտածելու թէ՝ կէսօրէն վերջ այդ չափ քիւրդ և երկու վաշտի չափ ալ զօրք պիտի գան ձեր դէմ կուելու: Քովդ փամփուշտի բեռներ ալ ըլլայ՝ նորէն պէտք է խնայես: Գիտեցիր որ ամեն մէկ փամ-

փուշտը քու թանկագին կեանքդ պիտի փրկէ։ Եթէ միայն ա՛յդ օրը ըլլայ կռիւը, լա՛ւ, բոլորը զարնենք և իրիկունը վերադառնանք։ Բայց ընելիքնիդ մէկ կռիւ չէ. դեռ շա՛տ կռիւներ պիտի ունենաք թշնամիին հետ, երկար ժամանակ երկրի խորերուն կուրծք պիտի տաք անոր։

Պէտք է խնայել փամփուշտը։

Կը պատահի որ կռւի ժամանակ 1000 փամփուշտ կը սպաննէ 10 թշնամի, ատեն ալ կ'ըլլայ որ, 100 փամփուշտը 20 թշնամի կը սպաննէ։ Զեզի համար հիւանդութիւն ըլլալու չէ շատ փամփուշտ կրակելը։

Մասնաւոր կռիւներու ժամանակ պէտք է աշխատիլ դատարկ կիլզիները լեցնել և անոնք կրակել թըշնամիին վրայ և իսկական փամփուշտները չի գործածել, այլ պահելի մեծ կռիւներու համար։

6. ՓԱՄՓՈՒՇՏԻ ՀԱՇԻՒԾ. — Ամէն կռիւ վերջանալէ յետոյ, խմբապետը պէտք է առնէ զինւորներու վրայ գտնւած փամփուշտներուն հաշիւը և տեսնէ թէ իւրաքանչիւր զինւոր քանի^o հատ վառեր է։ Այն դիրքերէն, որոնց դէմ քիչ թշնամի կայ, քիչ փամփուշտ վառւած պէտք է ըլլայ՝ շատ թշնամի եղած կողմէն միայն՝ շատ փամփուշտ։

7. ԿՈՒԷԽԵՐՈՒ ԺԱՄՄԱՆԱԿ. — Պէտք է մեծ ուշադրութեամբ լսել հրամանատարին և առանց անոր հրամանին՝ պարապ տեղը չի կրակել։ Միշտ չորս կողմերնիդ նայելու և իրարու ցոյց տալու էք թշնամիին զանազան շարժումները։ Երբ խմբապետը հրաման տւաւ դիրք մը ուրիշ դիրք փոխադրելու՝ կուշտերնիդ թշնամիին կողմը տալով, շատ արագ և ծուռ ու մուռ շարժումներով գնացէք ցոյց տւած դիրքը։

8. ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄ.—Երբ երկրի մէջ խըմ-
բիդ ձայնը ելաւ, գիշերները մարդ պատահած
ժամանակ, դուն ինքզինքդ պէտք է զօրք կար-
ծել տաս և դիմացինին ջանֆիդայի տեղ ընդունես: Երբ
գիշերը մարդ պատահեցաւ՝ անոնք ձայն կուտան թէ
„Դուք ո՞վ էք“: Դուք իսկոյն կը պատասխանէք՝ „Զօրք
ենք“: Անոնք կը շփոթւին: Իսկ դուն առանց ժամանակ
կորսնցնելու՝ հրամայէ ընկերներուդ՝ „Մէհմէդ չաւուշ,
վուրուն ջանֆիդալարա“: Անոնք բնականաբար կ'ըսեն.
„Մենք ալ զօրք ենք“: Դուն մտիկ մի՛ ըներ, բանի մը
զալպ բաց վրանին ու հեռացիր: Զգուշացիր որ գէպի
գնացած տեղդ հետքդ ցոյց չի տաս: Առաւօտ լուսա-
նալուն պէս՝ կուգան այդտեղ կը նայեն, շատ կարելի
է իրենցմէ երկու կամ երեք մարդ ալ սպանւած ըլ-
լայ. այնպէս մը պիտի կարգադրես որ յաջորդ օրը քեզ
չի գտնան:

Եթէ պատահի որ գիշերը յանկարծ կրակ բացւի,
շուտով պատասխանեցէք կրակով՝ գէպի կրակ բացւած
տեղերը և ինկէք գետին ձեր փորերուն վրայ. բայց
զգո՞յշ որ ետևնիդ մարդ չ'ըլլայ և ետևէն չի զարնեն
ձեզի:

9. ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՊԱՇԱՐՈՒՄ.—Եթէ գիւղին մէջ գի-
շերը պաշարւիս, առաւօտուն դաշտի կողմէն
յարձակում կ'ըլլայ վրադ. դուն՝ տեսնելով որ
գիւղին ետևը լաւ դիրք ունեցող և մօտիկ սար կայ,
կը մտածես երթաւ բայց չի խաբւիս—թշնամին առաջ
սարի գիրքերը կը գրաւէ, յետոյ դաշտէն կը յարձա-
կի: Եթէ գիւղէն դուրս գաս, դաշտը գտնւած զօրքը
գիւղ կը լեցւի և կը մնաս երկու կրակի մէջ—կարող
են բոլորնիդ ալ կոտորել: Ուստի պէտք է գիւղը
մնաս:

10. ԿՈՒՏԵԼՈՎԸ ՍԱՐ ԲԱՐՁՐԱՆԱԼ. — ԵԹԷ ԿՈւողներդ
ՔԻՉ ԷՔ, 8—10 ՀՈԳԻ, ՊԵՄՔ Է այն գիւղէն,

ՈՐՄԵՂԷՆ ԿՈւԵԼՈՎ ՍԱՐ ԿԸ ԲԱՐՁՐԱՆԱՍ՝ ՎԵՐց-

ԳՆԵՍ ՀԻՆԳ-ՎԵԳ ՀՈԳԻ, ՈՐԾՆՔ ԿՈւԵԼԷ ԱւԵԼԻ մԵծ օ-
ԳՈւՄ պիտի տան ձԵզի: ՀԵՏՆԵՐԸ ԿԸ ԴՆԵՍ զԻՆԿՈՐ մԸ,
և անոնք իւրաբանչիւր երկու կամ երեք հարիւր քայլ
հեռաւորութեան վրայ՝ դիրքեր կԸ շինեն և կԸ լրտե-
սեն թշնամիին եկած կողմերն ու քեզի լուր կու տան:
Դուք մաս առ մաս կուելով՝ կԸ փոխադրւիք դիրքէ
դիրք, արագ շարժւելով և կուշտերնիդ ցոյց տալով
թշնամուն: ԶՌԼԼԱՅ ԹԷ ամբողջ մէջքերնիդ ցոյց տաք —
այն ժամանակ աւելի մԵծ կ'երեւիք և դիւրին կԸ զար-
նւիք: Առհասարակ երբ մէկը ետեւէն կԸ զարնւի, անոր
դիակին վրայ կԸ թքնեն: Բայց անհրաժեշտ է ամէն
զգուշութիւն ընել որ թշնամին առաջ չանցնի և ետեղ
գտնւած դիրքերը չի գրաւէ:

11. ԵՏԵՒԻ ԴԻՐՔԵՐԸ. — ՍԱՐԸ ԲԱՐՁՐԱԳԱՃ ԺԱՄԱՆԱԿ,

ԵԹԷ տեսնաս որ թշնամին ետեղ կարեր է —

ՆՍԹԻՔ դիրքաւոր տեղ մԸ: Տասը ՀՈԳԻ, ԵԹԷ

ԿԻԱՄԿՈՒԺՄ ունիք, բաւական էք 1000 կամ 1500-ին:
Ի հարկէ պետք է դուք ալ փորձառու ըլլլաք և քա-
ջութեամբ կուողներ: Իրաւ է որ թշնամին մԵծ բանա-
կութեամբ եկած է, բայց անոնց մԵծ մասին գնդակ-
ները ձեզ չեն հասնիք, մէկ մասինն ալ դէպի երկինք
կերթայ, քիչերնունը միայն կ'իյնայ ձեր բոլորտիքը: Ա-
ռանց շփոթւելու՝ նայելու էք ձեր դիրքերուն: ԵԹԷ
ետեւի կողմիդ թշնամիին դիրքը բարձր է, աշխատեցէք
ետեւի կողմերու դիրքերը բարձր շինել որ պաշտպան-
ւիք այդ կողմէն: Առջեինները ձեզի չեն կրնար վեաս
հասցնել:

12. ԹԻՒՐՔ ԵՒ ՔԻՒՐԴ ԿՈՒՊՈՂԻ ԽՈՐԱՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆ-
ՆԵՐԸ:—Կոյւներու ժամանակ զինւորները ֆէ-

ս է ը ն ի ն, իսկ քիւրդերը ք ո լ ո զ ն ի ն կ'ան-
ցնեն հրացաններու ծայրը և կը խաղցնեն կամ կը
գնեն բարերու կամ գիւղի պատերուն վրայ և կը խա-
բեն ձեզ, որպէսզի պարապ տեղը փամփուշտ վառէք:
Զըլլայ թէ խաբւիք գիտակով նայեցէք և յետոյ զար-
կէք՝ եթէ երեցողը իսկական գլուխ է:

Առհասարակ երբ անոնք յարձակին՝ սէլավաթ կու-
տան, մեծ հարայներ կ'ընեն և իրարու կ'ըսեն. „Հա՛յ
փախա՞ն, Հա՛յ փախա՞ն“, մէկզմէկ քաջալերելու հա-
մար: Աղմուկ, աղաղակ կը բարձրացնեն. ձայներնին երկինք
գետինք կը լեցնէ. երբեմն շան պէս կը հաջեն, գայլի
պէս կ'ոռնան, ամեն մէկէն մէկ-մէկ տեսակ ձայն կ'ել-
լէ, որպէս զի դուք շփոթւիք:— Ոչ մէկ կարևորութիւն
տալու էք. դուք լաւ զարնելնուդ նայեցէք, երբեմն դուք
ալ հարա-հրոց ըրէք ու պոռացէք թշնամիին— „Զեր-
գնդակները մեզի չեն հասնիր, մօտեցէք կուինք“:

Կուի սկիզբը թշնամին ձեզ կը փորձէ թէ ո՛րբան
ուղիղ նշանառուներ էք: Առաջին համազարկե-
րուն երբ մէկ բանին գլորեցիք, մէկ բանիսն ալ՝ ա-
կանջի տակերէն ձեր գնդակները անցնելով՝ ուշաթափ-
ւեցան, երբ գետնի փոշին երեսնուն լեցուցիք— այն
ժամանակ սաստիկ կը դողան, գլուխնին դուրս չեն
կրնար հանել: Իսկ եթէ ձեր գնդակները չի մօտեցան
իրենց, կամ շատ պակաս տւին, կամ բարձրէն անցան՝
այն ատեն երբէք չեն վախնար, կը քաջալերւին ըսե-
լով, „Ասոնք կուողներ չեն“:

Երբեմն ալ թշնամի հետեւեալ խաբէութիւնը կը փոր-
ձէ: Դիրքերը նստած կը կուիք, յանկարծ թշնամի կող-
մէն ճարպիկ մը՝ կողքը կուտայ ձեր կողմը, երկու քայլ
վազելով կ'երթայ և յանկարծ վար կ'իյնայ. դուք ալ
կարծելով որ զարնեցաւ՝ կը բարձրանաք նայելու. այն

ժամանակ անոր միւս ընկերները ձեզ լաւ մը կը տեսնան ու անմիջապէս կը զարնեն։ Մինչդեռ՝ անիկա զարնւած չէր, այլ առաջ եկած էր ձեզ խարելու համար. և ահա՛ նորէն վեր կը կենայ և կը մտնէ քարերուն ետեղ։ Այս ձեի խորամանկութիւններ դուք ըրէք անոնց։

13. ԱՐԵԳ ԾՐԱԳԻՐ. — Խմբապե՞տ, ենթագրենք որ գործնական ձեռնարկ մը պիտի ընես. լրտեսներդ եկան ու ամէն բան մանրամասնօրէն պատմեցին։ Պէտք է երեք-չորս ժամէն այդ ձեռնարկը գործադրես. երբ գործի վայրը գնացիր, այդ երեք-չորս ժամւայ ընթացքին մէջ կարող է այնտեղ աւելի ուժ եկած ըլլալ։ Այս պարագային՝ գլխաւոր բանն այն է, որմէն ինչ արագ նկատողութեան առնես և առանց շփոթելու՝ րոպէական ծրագիր մը կազմես ու գործադրես, որպէսզի զոհ չի տաս։

14. ՅԱՏՈՒԿ ԽՄԲԵՐ. — Երբեմն կ'ըլլայ որ յատուկ նպատակով տասնեակներ կուղարկես դաշտ կամ որոշեալ տեղ մը. ընդհանրապէս քու ընելիք գործերդ զինւորները պէտք չէ իմանան։ Որոշեցիք որ այս ինչ տասնապետները պիտի երթան իրենց տասնեակներով. այդ ատեն զինւորներուն անունները կուտաս՝ ըսելով „Պատրաստեցէ՛ք“։ Երբ տասնեակները երկու ժամի շափ հեռանան, տասնապետները որոշ տեղ մը կը նստեցնեն զանոնք և իրենց ընելիք գործին մանրամասնութիւնները կը խօսին զինւորներուն ու կ'որոշեն իւրաքանչիւր զինւորի ընելիքը։

15. ԾՈՅԼ ԶԻՆՏՈՐԸ. — Կը տեսնես որ զինւոր մը կ'ըսէ՝ „Իմ ոտքս, փորս կը ցաւի, կամ հիւանդ եմ“։ Մինչդեռ այդ զինւորը մինչեւ գոր-

ծի երթալու բոպէն՝ կը խաղար և կը վազէր, ի՞նչպէս
եղաւ, որ յանկարծ հիւանդացաւ։ Այդ տեսակ զինւոր-
ներուն ուշադրութեամբ հսկեցէք. եթէ երկու-երեք
անգամ նոյնը կր՚նեցին՝ հեռացուցէք խումբէն—ատոնք
անձնազոհ զինւորներ չեն, այլ ժողովրդին մէջ իրենց
դեղին փամփուշտները փայլեցնողներ։

16. ՅԱՏՈՒԿ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ ԹԻՒԾ. — Երբ մասնաւոր
գործով մօտիկ տեղ մը խումբ պիտի զրկես և
անոնց հրացաններու որոտը քեզի կրնայ հաս-
նիլ այն ժամանակ հինգ մարդ ալ բաւական է։ Իսկ
եթէ ուժ կամ տասը ժամ հեռու է զրկելիք տեղդ,
նայելով զինւորներու փարձառութեան և ձեռնարկի
լրջութեան՝ զրկէ 11, 13, 15, կամ 21 մարդ։
Այս թիւէն պակաս չի զրկես. ահա՛ թէ ինչո՞ւ։ — Որ-
ևիցէ տեղ մը գէպը մը կը պատահի. հինգ կամ ուժ
հոգին չեն կրնար 50—100 կամ 300 տնւոր գիւղ
մը պաշտպանել և իրարու ետևէ պահել։ Այն ժամա-
նակ թշնամին գիւղին մէկ կողմէն ներս կը խուժէ և
քանի մը զինւոր կամ գիւղացի սպաննելով կը քաջա-
լերւի ու կ'ըսէ. „Այսափ ջանֆիդայի սպաննեցինք“։
Ուրեմն լաւ կշռէ գործը և վերը յիշւած թիւերով
խումբ զրկէ, որ թէ գիւղը կարողանան պահել թէ
իրարու ետևները և թէ յաջողութեամբ դուրս գան-
կուրջ գործի ժամանակ անփորձ զինւոր մի՛ գներ ա-
նոնց հետ, միւսներուն գործն ալ կը խանգարեն։

17. ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՈՂՆԵՐԸ. — Եթէ կոիւն առա-
ւոտուն սկսի, այն հայերը՝ որոնք կը լսեն հը-
րացաններու ձայնը, թող շուտով լուր տան միւս
ընկերներուդ։ Իսկ եթէ դուն մարդ գտար, անմիջապէս
կը խրկես ընկերներուդ՝ որոշ պարուաշով և օգ-
նութեան կը կանչես. ասոնք կուրի լուրն առնելով՝ առանց

րոպէ կորսնցնելու՝ կուգան օդնութեան։ Եթէ ազատւած ըլլաբ—շուտով կը հասկանան, իսկ եթէ պաշարւած՝ և հրացաններու ձայնը լսեն, թող օդնութեան եկողները զարնեն կարեոր կէտի մը վրայ և թշնամին շփոթեցնեն։ Ասով պաշարւածներու դրութիւնը կը թեթևանայ և հեշտութեամբ կ'ազատւին։

18. ԽՄԲԱՊԵՏԸ ՍՊԱՆՏԻԱԾ.—ԸՆԿԵՐՆԵ՛Ր, գնդակը
ո՞չ խմբապետին կը խնայէ, ո՞չ ալ զինւորին։
Կուի մէջ մէյ մըն ալ յանկարծ տեսաք որ, ձեր
զեկավար ուժը—խմբապետը—զոհւեցաւ։ Անմիջապէս՝
տասնապետներդ ձեր մէջէն ընտրեցէք խմբապետ մը և
շարունակեցէք գործը։

Յետոյ՝ երբ տեսնէք որ չունիք այն զեկավար ուժը,
որ թէ հեռատեսութեամբ և թէ գործի մէջ կարենայ
ձեզ առաջնորդել՝ անմիջապէս գրեցէք զրսի կամ հար-
եան զինւորական խորհուրդին, որ ձեզի շուտով խմբա-
պետ մը հասցնէ։ Եթէ չէք վստահիր ձեր մէջի ուազ-
մական մտաւոր ուժին, մինչև դուրսէն խմբապետ չի
գայ՝ պատասխանատու գործ չընէք։ Իսկ եթէ ունիք
ձեր մէջ յարմար մէկը և ձայներու մեծամասնութեամբ
համաձայն էք—ընտրեցէք։ Եթէ պատերազմական դրու-
թեան մէջ էք և կառավարութիւնը ձեզ կը հալածէ
ու դուք կոիւը պէտք է շարունակէք—այն ժամանակ
ընդունելու էք որ խմբապետի օգնականը ձեզ զեկա-
վարէ և անպայման լսելու էք անոր։ Այդ պարագանե-
րուն մէջ ձեր ընտրելին պէտք է ըլլայ խմբապետի
օգնականը։ Իսկ երբ ան ալ զոհւի, այն ատեն վերջը
գրւած ձեռվ կը կարգադրէք զեկավար ուժի խնդիրը։

19. ԱՆԿԱՐՈՂ ՏԱՄՆԱՊԵՏԸ.—Երբ զինւորները բա-
նաւոր պատճառներով գանգատեցան որևէ տաս-
նապետէ ու մեծամասնութիւն կազմեցին և փաս-

տերով ցոյց տւին, օրինակ, որ նա անկարող է զիրենք կառավարելու, զինւորական խորհուրդը, այսինքն խմբապետն ու տասնապետերն պէտք է քննեն և եթէ իրաւացի են զինւորները, այն ատեն խումբի բոլոր զինւորները, զինւորական խորհուրդի անդամներուն հետ միասին, քուէարկութեամբ կընտրեն նոր տասնապետ մը: Հրաժարեցուցւած տասնապետը ինքն ալ զգալով որ անկարող էր այդ պաշտօնը շարունակելու, ուրախութեամբ պէտք է դառնայ պարզ զինւոր:

20. ՅԱԶՈՂՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ:—

Երկրի մէջ մէկ քանի յաջողութիւն որ ունեցաք, գիւղերը շրջող հարկահաւաքներն ու հաւու հաւկիթ ուտող ոստիկանները՝ թէ ձիաւոր թէ ոտաւոր՝ իրիկունները հայերու գիւղերը չեն մնար ալ ևս. եթէ մնար ալ թուով 30—40 հոգի պառկած սենեակներուն դռները ետևէն քարերով և գերաններով կ'ամրացնեն և տանիքին ծակերը գոցել կուտան ու քանի մը կարեւոր հայեր ալ քովերնին կ'առնեն կը պահեն: Գրեթէ մինչեւ լոյս վախերնուն բուն ալ չեն քնանար:

Մէկ քանի յաջողութիւն ունենալու պարագային՝ պէտք է շրջակայ գտնուող քիւրդ ցեղերուն լուր զըրկես, ինչպէս նաև ջորեպաններուն, որ գիշերը ճամբորդութիւն չընեն: Եթէ չի լսեցին և դարձեալ ճամբորդութիւն ըրին, գիտցիր որ վատ մտքով է—մարդ սպանելու կամ գողութիւն ընելու համար կը շրջեն: Բռնածդ՝ առանց խիստ պատժի ենթարկելու՝ ազատ չի թողուս:

21. ՔԻՒՐԴ ՊԱՀԱՊԱՆՆԵՐ.—Երբ կառավարութիւնը

իմանայ ձեր գործունեութեան մասին՝ գիւղերու մէջ քիւրդ պահապաններ կը դնէ, որոնց կ'ըսեն նորադար. ասոնց վարձբերը գիւղացիք կուտան: Այդ պա-

Հապանները ձեզի համար կը դրւին, որ երբ ներս մտնէք՝
լուր տան կառավարութեան։ Գիւղերուն մէջ ասոնց
գտնւելը լաւ է ձեզի համար՝ եթէ զանոնք համո-
զելով ձեր կողմը բռնել տաք. սակայն հաւատք չընծայ-
էք և մինչև գիւղէն դուրս գալերնիդ՝ հեռացնելու
շէք ձեր քովէն։

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ

1. ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՑԻ — Խմբապե՛տ, այն վայրին մէջ՝
ուր դուն կը գործես, կը պատահի որ կազ-
մակերպւած ժողովուրդին մէջէն որևէ անհատ
փախստական կ'ըլլայ և կը դիմէ քեզի։ Պարտական ես
ընդունելու այդ հալածւածը. եթէ չընդունես՝ կառա-
վարութիւնը կը ձերբակալէ և անտեղի չարչարանքներ
կուտայ, վերջն ալ հինգ կամ տասը տարի բանտար-
կութիւն կը վճռէ։ Բանտարկեալը կարող է չի դիմա-
նալ չարչարանքներուն և գիտցածը խօսել։ Չեզի բան
չեն կրնար ընել, մինչդեռ այդ ձերբակալւածին համար
գիւղացիներն ալ կը բռնեն և կ'ըլլայ մեծ խնդիր մը։ Կը
պատահի, որ այդ ձերբակալւածներն ալ իրենց հարեան
գիւղացիներն ալ մատնեն։ Ուրեմն՝ այդ փախստականները
պէտք է ընդունել։ Եթէ զինւորութեան ընդունակ և
յարմար մէկն է, անհրաժեշտ է որ առնուազն վեց ա-
միս խմբին զանազան ծառայութիւններ ընէ և միևնոյն
ժամանակ զէնք շարժել սորվի։ Երբ տեսնաս որ լաւ
է իր գործերուն մէջ — զէնք կուտաս։ Իսկ եթէ զին-
ւորութիւն ընելու անկարող է՝ կամ քովդ կը պահես-
կամ ապահով միջոցներով կը դրկես արտասահման-
եթէ չընդունիս և կառավարութիւնը ձերբակալէ՝
չարիքին պատճառը դուն եղած կ'ըլլաս և ժողովուրդը
քեզմէ երես կը դարձնէ։

2. ՀԱՅ ԿԻՆ ԿԱՄ ԱՎՃԻԿ.—ՈՐԿԵՒՑԵ ՀԱՅ ԿԻՆ ՄԸ
ԿՄԱՄ աղջիկ մը երբ կը վաւանդւի և Թափառական
ՇԼԼԱՅ՝ կառավարութիւնը կ'ուզէ ձերբակալել
ուստի պէտք է բերել տաս զայն քու ապրած վայրդ, յան-
ձնես լաւ տուն մը և ապահովես անոր կեանքը: Եթէ
այդպէս չես կրնար ընել՝ ապահով միջոցներով կը դըր-
կես արտասահման: Զ՛ՇԼԼԱՅ Թէ խումբին հետ պտըտ-
ցնես՝ — կը խանդարէ ձեզ:

3. ՏԱԶԻԿ ԶԻՒԽՈՐ.— Կը պատահի որ տաճիկ զօր-
քէն անհատներ գիմեն քեզի՝ իրենց զէնքով:
Ընդունէ՛. եկած րոպէին խուզարկէ վրան ման-
րամասն, յետոյ զէնքը ա՛ռ քովէն և երեք—չորս ամիս
առանց զէնքի քովդ պահէ. այսպէս՝ կը տեսնես թէ
ո՛րքան հաւատարիմ է: Բայց եթէ եկողը քու ապրած
շրջանէն ՇԼԼԱՅ, մի՛ ընդունիր և երեսն անգամ մի՛
տեսնար: Եթէ ընդունես ալ, շուտով զինաթափ ըրէ
և հեռացուր արտասահման:

Փախստական թուրք զինւորին ներքին ուժերդ չի
յայտնես: Եթէ այդ զինւորները քանի մը հատ ՇԼԼԱՆ՝
կրնան օգտակար ՇԼԼԱԼ կուի ժամանակ քեզի կը բա-
ցատրեն տաճիկ զօրքին փողի հնչումները և կ'ըսեն տըր-
ւած հրամանները. Թէև երբ կառավարութիւնը իմա-
նայ թէ քովդ փողէն հասկցող կայ՝ — փողի հնչումները
պարունակու. կը փոխէ:

ԴՐԱՄԸ ԵՐԿՐԻ ՄԵԶ

1. ՀԱՆԳԱՄԱԿՈՒԹԻՒՆ.—Եթէ երկրի մէջ գրամ ունիս՝ բռնի միջոցներով գրամ չի հաւաքես. աշխատէ՛ ժողովուրդը համոզելու և գիտակցութեան բերելու, որ զինւին ինքնապաշտպանութեան համար: Կարող ես ամէն գիւղի ունեւոր տուներէն ցորեն, պլղուր, իւղ, ոչխար, պանիր և այլ պաշտրեղէն հաւաքել տալ ու փոխագրել քու մշտական ապրած տեղդ: Եթէ ամէն գիւղ այս չնչին պահանջդ չի խնայէ, ահագին պահեստի պաշար կունենաս:

2. ԴՐԱՄԻ ՊԱՀՊԱԽԱԿՈՒԹԻՒՆ.—Եթէ քովերնիդ գրամ ունիք, օրինակ՝ 100 սոկի, 80-ը տւեր տասնապետներուն պահելու: Եթէ տասնապետները ստիպւին վտանգաւոր տեղ երթալու՝ թող գրամը յետ դարձնեն խմբապետին: Պատերազմական գրութեան մէջ լաւ է, որ գրամը մէկ ընկերոջ քով չի գըտնւի. Կրնայ պատահիլ՝ յանկարծ այդ ընկերը սպաննւի, գրամը կը չքանայ և մնացած խումբը կը մնայ ծանր վիճակի մէջ, որմէ կ'օգտւի թշնամին:

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԴԱՏԵՐ

1. ԶԵՐ ԴԻՄՔԸ — Պատւիրէ, որ այն գիւղերն ու քաղաքները, որոնք կազմակերպւած են՝ գանգատի համար կառավարութեան չի դիմեն, այլ իրենց-մէ ընտրւած մարդոց միջոցով վերջացնեն իրենց դատերը։ Եթէ այդ ընտրելիները անկարող եղան՝ թողձեղի դիմեն. դուք խնդիրը քննելով և վկաներով ճշշմարտութիւնը հաստատելէ ետք, գործը կը վերջացնէք։ Բոլոր դատերը անկողմնակալ կերպով նայեցէք։ Անցեալ վճիռները՝ որոնք տրւած են յեղափոխական ընկերներու կողմէ՝ չի փոփոխէք. ընդհակառակը նոյն մտքով վըճռեցէք և աւելի հիմնաւորեցէք։ Եթէ փոփոխէք՝ ձեր նահատակւած կամ ողջ ընկերները անպատւած կ'ըլլաք և կը վնասէք յեղափոխական անկողմնակալութեան։ Անոնք իրենց խելքով ու խղճով տեսած են այդ դատերը։ Եթէ փոփոխէք՝ ժողովուրդն այլ ևս ձեղի ալ չի հաւատար:

2. ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. — Անցած ընկերներու գործունեութիւնը առհասարակ չի վատաբանէք։ Անոնց նահատակութեամբն է որ մենք եղած ենք փորձառու և պիտի ըլլանք։ Զիկայ ազգ մը՝ որ իր տաքտիկին մէջ սխալ գործած չ'ըլլայ։ Անոնք ալ իրենց սխալներովին է՝ որ ուղղածեն յետագայ տաքտիկը։

ՃԵՆՔԸ ԵՐԿՐԻՆ ՄԷԶ

ՀՐԱՑԱՆՆԵՐ.—Երկրին մէջ մէկ փամփուշտը 5 զրուց կ'արժէ, մէկ այն ալին՝ 16 ոսկի, մէկ բերդանի հրացանը՝ նոյնպէս 16 ոսկի, ան ալ մեր թշնամիներէն կը գնենք: Եղեր է ժամանակ, որ մէկ բերդանը 18 ոսկիի ալ առներ է. հետը տւեր են 30—50 փամփուշտ, անոր ալ կէսը կեղծ, վառօդի տեղ փոշի լեցուցած կամ կապսիւլի վրան շոր դրած և վրան ալ բիչ մը վառօդ լեցուցած՝ որ կրակ չիյնայ: Տեսակ մը հրացան ալ կայ, որ չերքէզները կը շինեն. շեշխանաները այնալիի կը դարձնեն ու կը ծախեն 7—8 ոսկիի. ասոնք 5—10 փամփուշտէն աւելի շեն կրակեր, կամ փամփուշտը կուռեցնեն՝ մէջը կը թողուն, կամ կէսը կը կտրեն՝ մէջը կը թողուն: Բերդան հրացանները՝ որոնք 16—18 ոսկի կ'արժեն, ժողովուրդին ինքնապաշտպանութեան համար լաւ են՝ եթէ փամփուշտ ունենան: Սահմանի քիւրդերը ուսւական մօսինը կառնեն 30—40 ոսկի. իսկ մէկ փամփուշտը 5 զուրուշով շատ են առած:

Տաճկական զօրքին ձեռքը գտնւած հրացանը տասն-հարւածեան է. ինը փամփուշտ ներքեի խողովակին մէջ կ'երթայ, տասներրորդը՝ իսկական խողովակին մէջ կը դրւի: Այնալիները և ոռւսական բերդանները շեն կը նար մրցիլ անոնց հետ, անոնք աւելի հեռուն կը ձգեն: Բերդանները երեսուն տարի առաջ շինւած հրացաններ են, որոնց մէջի գծերը մաշւած են—գնդակը շատ թոյլ կ'ելլայ մէջէն: Այնալիները բերդանկաներէն ա-

ւելի լաւ են, բայց ասոնք ալ չեն կրնար մրցել տաճ-
կական տասնհարւածեան հրացաններու հետ։ Այդ
տասնհարւածեան հրացաններն ալ իրենց կարգին չեն
կրնար մրցիլ ռուսաց կառավարական մօսիններուն հետ՝
եթէ փամփուշտ ըլլար։

Թիւրք կառավարութիւնը տեսնելով օտար ազգերու
ունեցած վերջին սիստեմի հրացանները, որոնք 2000
մեթր կը ձգեն՝ ինչ որ կընէ 3000 քայլ, համոզւելով
որ իր հրացանները չեն կրնար մրցիլ անոնց հետ, ինքն
ալ երկու տարի առաջ գերմանական գործարանի մը
յանձնարարեց 300,000 հատ մառզէր հինգհարւածեան
հրացաններ, որոնք նոյնպէս 2000 մեթր կամ 3000
քայլ կը ձգեն։ Ասոնց մէկ մասն արդէն ստացած և
բաժնած է Պօլսոյ զօրքերուն և պուլկար — տաճկական
սահմանապահ զինւորներուն։

Ի նկատի ունենալով այս ամենը՝ մենք այլևս չենք
կրնար մեր զինւորներուն ձեռքը բերդան կամ այնալի
տալ պէտք է այնպիսի զէնքեր տանք՝ որոնք թշնամիին
ձեռքի զէնքերէն աւելի լաւ ըլլան և մաքուր, որպէս-
զի մենք՝ թուով քիչ՝ կարողանանք մրցիլ թշնամուն
դէմ։ Ուրիշ խօսքով — մեր զինւորները պէտք է զի-
նել Մօսինի կամ Մառզէրի հրացաններով։

ՖԻՒՐԴԵՐԸ ԵՒ ՖՐԴԱԿԱՆ ՄԻՌԻԹԻՒՆ

Կան մարդիկ, որոնք կ'ըսեն,—կարելի չէ՞ քիւրդերու հետ միանալ: Բայց չեն մտածեր թէ՝ ինչո՞վ: Անոնք ոչ ազգակից են մեզի, ոչ կրօնակից, ոչ ալ կապւած մեզի հետ որևէ գաղափարով: Քիւրդը իր ազատութիւնը ձեռք բերած է լիովին. ոչ զօրք կուտայ, ոչ տուրք կուտայ, ոչ կը հալածւի, ոչ ալ պատիւը կը բռնաբարւի: Այս բոլորէն ազատ մնալէն զատ՝ ինքը զինւած՝ քեզ կը թալնէ, կը սպաննէ, բու պատիւդ կը բռնաբարէ, քու հարստութիւնովդ ու քրտինքովդ ձեռք բերած օրական ապրուստդ ձեռքէդ կը խլէ ու կուտայ հրացանի, կը գնէ առատ փամփուշտ, կը հեծնէ լաւ ձի մը ու ազատ ման կուգայ լեռներ ու գաշտեր: Նոյնը կ'ընէ կառավարութիւնը և գեռ աւելին:

Մեզմէ շատեր խօսեր են քիւրդ ցեղապետներու հետ: Անոնք միշտ սա՛ միտքը յայտնած են թէ՝ „Մենք օրւան եղանակին կը հետեինք. շնորհիւ ձեր շարժումներուն՝ կառավարութիւնը մեզի թոյլ տւած է ամէն բան ընելու և վայելելու այսօր այսպէս կ'ընենք, վաղն ալ՝ եթէ որևէիցէ փոփոխութիւն ստացաւ երկիրը, անմիջապէս կը հետեինք այդ փոփոխութեան“: Աւ ճըշմարիտը կը խոստովանին ըսելով. „Մենք ձեզ կը սպաննենք, կը հալածենք, կ'անպատւենք. եթէ ուզենք ձեր աղջիկները կը փախցնենք կառավարութիւնը ոչինչ չըներ մեզի, ընդհակառակը կը քաջալերէ“:

Քիւրդերու մէջ կան ան հատներ՝ որոնք բարիք կ'ընեն մեզի, ան ալ շա՛տ գաղտնի: Ասոնք ալ կառա-

վարութենէն ցաւ տեսած են, — կամ հայրերնին են աքսորւած կամ ջոջ-պապերնին: Կան նաև անհատներ՝ որոնք գիտակցութեան եկած են. կը տեսնան կառավարութեան ըրած գաղանութիւնները և կը մտածեն իրենց ապագան, ուստի կ'ընեն մեզի մասնաւոր բարիքներ, բայց շատ վախով և զգուշութեամբ:

Քիւրդերու ըրածն ինչու՞ ցաւ կուտայ մեզի. ամէն բան կառավարութեան թելադրածն ու թոյլ տւածն է: Ուսւական սահմանէն բռնած՝ մինչև երկրի խորքերը՝ բոլոր քիւրդ ցեղերը Սուլթանի համար բերդեր ու թնդանօթներ են և երկրի պաշտպանները: Այս հայերը՝ որոնք քիւրդերու մէջ կ'ապրին, անոնց ստրուկներն են. քիւրդը կարող է իր ունեցած հայերու գլուխները 30—40 սուկիի ծախել ուրիշի մը: Եւ այդ ցեղերը շատ—շատ են. Հեյդարանցին, Զալալցին, Սիփիկցին, Հեսնանցին, Զըպրանցին, Մոտկանցին, Խիանցին, Պդրեցին, Խերզանցին, Պողկցին, Պէլէկցին, Սուլուխցին, Պէքրանցին, Ռըշկութանցին, Մլանցին և այլն, և այլն: Այս բոլոր ցեղերը 150,000 զինւած մարդ կարող են հանել բացի առանց զէնքի գտնւածը: Ասոնք կ'ապրին մեր երկրի մէջ՝ տարածւած պարսից և ուստաց սահմանագլուխները, Վանի հիւսիսային կողմը, Ալաշկերտ, Սիփան, Բաղէշ, Խնուս, Ոասուն ու մինչև Տիգրանակերտ:

Այս բոլոր ցեղերը այն ժամանակ կը միանան մեզի հետ, երբ Սուլթանական գաղանային բէժիմը երկրէն վերնայ. և շա՞տ շուտով պիտի միանան ու մեզի հետ երկիրը պաշտպանեն ապագայ թշնամիներու դէմ: Այսօր մենք մինակ ենք, իբրև կուող, և կը տանջւինք անոնց ձեռքը. Վաղն ալ երբ երկիրը մեր աշխատանքով և արիւնով բարեփոխւի, պիտի միանան մեզի և հաւասար իրաւունքի տէր դառնան, ինչպէս իրենք ալ կ'ըսեն:

Որեիցէ տեղ երբ քիչ ուժ կը կազմենք, ուժի ազդեցութեան տակ կը խոնարհին և կը սկսին բարեկա-

մութիւն ընել մեզի. բայց երբ կառավարութիւնը հրաւիրեց և հրաման ըրաւ զարնելու, ամենէն առաջ նոյն բարեկամութիւն ընող ցեղը կուգայ զարնելու. եթէ չի գայ՝ կառավարութիւնը պատճառ մը բռնելով՝ կը յարձակի այդ ցեղին վրայ ու կ'ոչնչացնէ: Այդ ցեղը տեսնելով որ կառավարութեան հրահանգով 10—20 ցեղ եկած է կուելու, ինքը չի կրնար մերժել. ստիպւած է գալու: Խօսքը այն տեղերու համար է, որոնք կառավարութենէն ցաւ տեսած են և որոնք շատ քիչ են:

Սուլթանը բոլոր ցեղերու շէյխերուն և ցեղապետներու նշաններ և մասնաւոր ընծաներ կը դրկէ միշտ. և շէյխերը կ'աշխատին ցեղերը իրարու հետ հաշտ պահել. երբ կառավարութիւնը կուի մը համար հրաման ըրաւ՝ առաջ շէյխերը վեր կը կենան, իսկ ժողովուրդը ստիպւած է հետեւելու խոնարհութեամբ:

ՔԻՒՐՏԵՐՈՒ ՀԵՏ.—1. Քիւրդ անհատներու հետ բարեկամութիւն և յարաբերութիւն ունեցիր, բայց չըլլայ՝ որ վստահիս անոնց միշտ զգուշ եղիր: Անոնց բարեկամութենէ կ'օգտւիս այսպէս՝ քու դրամովդ քեզի համար արձիճ, վառօդ, ծծումք և ուրիշ նիւթեր կը բերեն:

2. Կը պատահի որ քիւրդերը կը հիւրասիրեն քեզ հաւատք չընծայես: Կամ անոնց հացը չի պիտի ուտես, կամ եթէ չես ուզեր անպատւել զանոնք, սեղանին քեզի հետ նստեցուր շատ յայտնի քիւրդեր՝ աղաներէն:

3. Քիւրդերու հետ բարեկամութեան ժամանակ՝ սովորաբար զէնքի փորձերու կը հրաւիրեն ձեզ ուստի պէտք է որ միշտ լաւ նշան առնողներ գտնւին հետդ:

4. Զինւորները քիւրդերու կամ առհասարակ օտարներու ներկայութեամբ պէտք է մեծ յարգանք ցոյց տան խմբապետին և անոր տւած հրահանգները՝ բոպէ չանցած՝ կատարեն:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒՆ

Վերջացնելով այս գլքոյկը, պարտք կը զգամ յայտարարելու թէ՝ ես ոչ զինւորական վարժարանի մը ընթացքը աւարտած եմ, ոչ ալ մասնագիտական ճիւղմը մշակած. Հետեւաբար յաւակնութիւն չունիմ երբէք մասնագիտական գործ մը ներկայացնելու եմ հայրենակիցներուս: Կեանքը ինքն է եղած՝ իր փորձառութիւնով՝ իմ, ինչպէս նաև իմ շատ մը ընկերներուս դաստիարակը: Ի հարկէ սրտանց կը փափաքէի, որ օր մը, և այն մօտաւոր ապագայի մէջ, գիտապէս, մասնագիտական կը թութեամբ օժտւած երիտասարդներ յաջորդէին մեզի և աւելի յաջողութեամբ, աւելի ձեռնհասութեամբ վարէին մարտական բանակը:

Սակայն, չեմ կրնար այս առթիւ իմ ունեցած մէկ ճշմարիտ ցաւս ծածկել: Մօտաւորապէս երկու տարիէ ի վեր արտասահման կը գտնւիմ և պատեհութիւնն ունեցած եմ մօտէն ճանչնալու արտասահմանի այլ և այլ հայ գաղութներու երիտասարդութիւնը: Թողունք անցեալը տասնըհինգ տարիներէ ի վեր հայութեան համար արդէն զէնքն ու զինագարժութիւնը դարձած է կենսական, հարկադրողական անհրաժեշտութիւն: Երկրէն գուրս գտնւող երիտասարդներէն ոմանք գուցէ իրենց աչքերով տեսած են՝ թէ ինչպէս զօրաւորին սուրը արիւնով լւաց Հայրենիքը և իր առջև խոնարհեցուց մեր հայրերը, մեր մայրերը, քոյրերը ու ամէնքս: Չի տեսնողներն ալ իրենց ականջներովք լսեցին այս ամէնը կը լսեն ամէն օր: Բայց ի՞նչ են ըրած մինչեւ հիմա՝

Խրատւելու համար կեանքի դասերէն և չը կրկնելու
անցեալին տխուր սխալները: Ոչի՞նչ: Չի տեսայ երկու
վայր, ուր տասը-քսան երիտասարգներ քով քովի դա-
յին և բռնութեան սահմաններէն հեռու և ամէն կեր-
պով ազատ՝ օտար երկիրներուն մէջ մէկ-մէկ զէնք
առնէին ձեռքերնին և զինավարժութեան հետեւէին. չի
տեսայ և ցաւով կ'ըսեմ ասիկա: Հապա ի՞նչու կը քննա-
դատեն զանոնք, որ երկրին մէջ ո՛չ զէնք առնելու մի-
ջոց, ո՛չ ալ վարժուելու դիւրութիւն ունին:

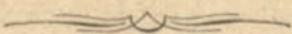
Ամէն օր երեան եկած դէպքերն ու անոնց յայտ-
նութիւնը՝ մեզի բացարձակօրէն կը սորվեցնեն թէ
հայր, ըլլայ Տաճկաստան, ըլլայ Կովկաս, Պարսկաստան
կամ ուրիշ տեղ, իր կեանքը պահ պահնելու
մէկ միջոց մը միայն ունի, մէկ պաշտպան մը, այն ալ
զէնքն ու զինավարժութիւնն է: Մարդ ո՛չ
հերոս, ո՛չ ալ կռւող կը ծնի. զէնքն է որ մարդուն
կռւելու ընդունակութիւն կռւտայ և դիմադրութեան
ոգի կը ստեղծէ անոր մէջ: Անոնք որ կը սպասեն՝ թէ
մեր նոր սերունդները առանց զէնքի ընտելանալու,
առանց զինավարժութեամբ պարապելու՝ վաղը կռւող-
ներ պիտի դառնան՝ տղայական միամտութիւննին է որ
կը յայտնեն, ուրիշ ոչինչ: Այդ կերպով՝ եթէ դարեր
ալ սպասենք, նորէն երկչուներ, ստրուկներ պիտի մը-
նանք, և նորէն մեր կեանքն ու պատիւը պիտի ըլլան
օտարի ձեռքի խաղալիքը:

Ես չեմ օր կը հրաւիրեմ ձեզ, արտասահմանեան
հայ երիտասարգներ, այլ գժբաղդ Հայրենիքին հողն ու
բարը իրենց արիւնով ներկած մեր նահատակներն ու
պաշտելի հերոսներն են, որ կոչ կ'ընեն ձեզի՝ զէն-
քի, զինավարժութեան ու վը է ժանդրութեան:

Լսեցէք անոնց Զայնը՝ որ մեր կեանքին Զայնն է:

ԳԼՈՒԽՆԵՐՈՒՅՑ ՅԱՆԿԸ

1. ԶԵՆ	3
2. Զինուական խորհուրդ	5
3. Օժանդակ խմբեր	7
4. Խումբը եւկրի մէջ	26
5. Թռուցիկ խմբեր	31
6. Ազգամքուրիւն	33
7. Մարտական քննիանուր եռահանգներ	40
8. Զգուշուրիւններ ճանապարհին	47
9. Խոյսներու մասին անհամես զիտելիքներ	56
10. Փախատականներ	68
11. Դրամը եւկրին մէջ	70
12. Գիւղական զատեր	71
13. Զենքը եւկրին մէջ	72
14. Քիւրդեր և Քրօնական միուրիւն	74
15. Մրժասարդներուն	77

Հ Ա Յ Ց Ե Ղ . Դ Ա Շ Ն Ո Կ Ց Ո Ւ Թ Ե Ո Ն
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

		Ժ. Ա.
1.	Սպասամբական ոգի (սպառւած) 10
2.	Եղափոխական կեանիցից (սպառ.) 05
3.	Դադտնի սպառան (սպառ.) 05
4.	Գիտական ոօջխալիզմ . Յ. Էնդել. Յ (սպառ.) 40
5.	Հայ Յեղ. Դաւանակցութեան ծրագիր . (Բ. սպազր.)	—
6.	Կովկասիան խմբի առառանձիք . (սպառ.) 20
7.	Կարևոյ յիշատակին (Չորս հատումն) 50
8.	Հ. Յ. Դ. Երերոց ընդիկ. Ժողովի առենազրութիւնն	—
9.	Քրիչներ , Հոմո հոմի լորս, Վ.Ա.ՐԴԴէՅ (սպառ.) 20
10.	Երիտասարդներին . Պ. ԿՐ.ՊՕՏԿԻՆ. (սպառ.) 20
11.	Ազատութեան համապատեին . Դ.Ա.ԲԻԲ. Ա. (սպառ.) 30
12.	“ “ “ ” Բ. ” ” ” . 60
13.	Ամբոխային տամարանութիւն . Էլլենի. (սպառ.) 50
14.	Ազատութեան համապատեին . Դ.Ա.ԲԻԲ. Գ. ” ” ” . 30
15.	Հայուտան և Մակեդոնիա 50
16.	Կովկասիան վերին . Է. Ա.ԽՈԽԻՆԻ. (սպառւած) 3.—
17.	Հայենիքի գործայնուր . Մ. Վ.Ա.ՐՈ.ԵՊԵԱՆ (սպառ.) 1.—
18.	Կազմակերպութեան կանոններ . (Բ. սպազր.) —
19.	Դեպի կոյս. Է. Ա.ԽՈԽԻՆԻ 2.—
	(Կովկաս՝ 1 րուրի, Ամերիկա՝ 4/2 դոլար).	
20.	Եղափոխականներ . Ս. ՆԵՐՎ.Ա.ԽԵՍՈՒ. (սպառ.) 20
21.	Կախազիծ Կովկասիան զործունեութեան . (Բ. սպ.)	—
22.	Պունի պարզութան. Վ. Արարակի. 50
23.	Les tueries de Bakou Ա. ARAZI 20
24.	Եղափոխական դասն 20
25.	Հ. Յ. Դ. Երերոց ընդիկ. Ժողովի առենազրութիւնն .	—
26.	Կոյ Մակեդոնիաներին (բուրժերէն) 10
27.	Les Plaies du Caucase Է. ԱԿՆՈՒՆ 2.—
28.	Ազատութեան համապատեին . Դ.Ա.ԲԻԲ. Գ. գրոյն. 40
29.	Մեծ մարդուապանի դեմ (Դատախառութիւն) 50
30.	Վիսօնի բազէն . Վ.ՏԱՐԱ.Ն/Ի. 50
31.	Եղափոխականի մժերը . Յ.Բ. ՄԵԲՈՅԼԵՅՆԻ 1.—
32.	Հայուղիները . ՍԻԱՄԱՆ/ՕԹԶ. 50
33.	Սասուն-Մուսէի կոյսներ 50
34.	Հայեական ամենանիշներ և Երևան . ԲԵՐՆԵՏՏՈՅՆ 50
35.	Մարտական կոսհանուցներ . Ա.ՆԴՐԱՆԻԿԻ 1.—

Դիմել՝ «Դրօշակի» խմբագրութեամ, Ժը Թեզ: